

Ivan David

Zrození předpisu z ducha doby

Dlouhá legislativní cesta k vládnímu nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“

Úvodem

„Je-li co zralé pro postátnění, pak je to film!“

Prezident republiky Edvard Beneš
při manifestační schůzi s filmaři 2. srpna 1945

Jedna z nejsžíravějších veřejných kritik se snesla na projekt poválečného znárodnění československého průmyslu prostřednictvím středometrážní filmové satiry KONEC JASNOVIDCE (Vladimír Svítáček, Ján Roháč, 1957). V první polovině komediálního filmu sledujeme prosperující soukromou živnost jasnovidce Matěje Šibolína alias Mathiase Sciboliniho (Miloš Kopecký), která je následně zničena, když dojde k jejímu znárodnění. O tomto znárodnění se nešťastný jasnovidec dozvídá tak, že mu jednoho dne doputuje dokument nadepsaný „Dekret o začlenění jasnovidců, ježibab, hypnotizérů a krysařů do sektorů místního hospodářství“, v němž se píše, že se jasnovidec stává zaměstnancem blíže neupřesněného národního podniku, a to „podle vládního nařízení č. 72/48 Sb.“.

Jistě není náhodou, že číslo tohoto fiktivního vládního nařízení, které přivedlo titulem filmu avizovaný jasnovidcův konec, se shoduje s číslem vládního nařízení, kterým byl v dubnu 1948 zřízen státní podnik Československý státní film, a tím symbolicky završeno znárodnění československého filmového průmyslu.

Následující text pojednává o legislativních pracích vedoucích k přijetí právě tohoto vládního nařízení, jakož i o některých souvisejících okolnostech, které měly na uvedený proces a jeho výsledky zásadní vliv.¹⁾

1) Tento text naopak nepojednává o širším právním, politickém, společenském a kulturním kontextu, v němž dále popisovaný legislativní proces probíhal. Tento text se rovněž z hlediska časového soustředí takřka výlučně na období, kdy se zmíněné legislativní práce odehrávaly, a nikoli na období předcházející či následující; podstatnější výjimkou je pouze zahrnutí bezprostředně předcházejícího období, kdy probíhalo přijímání

Provizorní veřejnoprávní regulace a organizace kinematografie v době třetí republiky (1945–1948)

Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, přijatý dne 11. srpna 1945, byl mimořádně stručný a výslovně ve svém ust. § 1 odst. 3 počítal s tím, že organizace a správa státního filmového podnikání bude podrobně upravena ve vládním nařízení. Pouze provizorně, do doby, než bude toto nařízení přijato, byl v ust. § 4 dekretu ministr informací zmocněn, aby činil přechodná opatření nezbytná k provedení dekretu.

Avšak ještě předtím, než vůbec došlo k podpisu dekretu č. 50/1945 Sb., konkrétně již v průběhu květnové revoluce 1945, začalo organizovaně probíhat znárodnování, které bylo připravováno v odbojových kruzích během druhé světové války (ale také mimo jiné mohlo bezpochyby navázat na centralizační a etatizační tendence v kinematografii vyskytující se paralelně v téže době a v protektorátu Čechy a Morava od roku 1941 reprezentované především normotvornými aktivitami Českomoravského filmového ústředí). Už 8. května 1945 pak dala Česká národní rada Národnímu výboru českých filmových pracovníků plnou moc k přebírání kin a faktickému zajišťování znárodnění kinematografie.

O dva týdny později, konkrétně 23. května 1945, jmenoval ministr informací Václav Kopecký opatřením č. j. 80008/45²⁾ devět svých prozatímních zplnomocněnců pro řízení jednotlivých odvětví filmového podnikání.

Přes absenci prováděcího vládního nařízení činil ministr informací po celou dobu třetí republiky taková opatření, která vedla ke stále větší centralizaci a hierarchizaci filmového oboru a vytvářela v podstatě stav *fait accompli*. Tak již v polovině července 1945 (stále ještě před přijetím znárodnovacího dekretu) ministr informací svým opatřením č. j. 80.243/V. vytvořil „Prozatímní správní výbor České filmové společnosti“, který kromě osmi zmocněnců zahrnoval dva zástupce Svazu českých filmových pracovníků (nástupce Národního výboru českých filmových pracovníků, později začleněný do ROH).³⁾ Jeho úkolem bylo — za předsednictví Emila Sirotky — připravit hospodářskou a právní organizaci státního filmového monopolu.

Prozatímní správní výbor České filmové společnosti byl zrušen dalším přechodným opatřením č. j. 4417/V. z 25. března 1946, kterým ministr informací ustavil tzv. „Prozatímní správní výbor Československé filmové společnosti“, jehož součástí byla mimo jiné nová funkce ústředního ředitele (Lubomír Linhart, dosavadní zástupce Vítězslava Nezvala na V. odboru ministerstva informací).⁴⁾ Nový výbor měl funkci řídicí a koordinační, jeho

vlastního znárodnovacího dekretu — uvedené období nemohlo být vynecháno, neboť z něho všechny následující práce na prováděcím vládním nařízení logicky nezbytně vycházejí a jejich protagonisté se na něj rovněž často argumentačně odvolávají. Tento text konečně (až na drobné náznaky) nepojednává o specifickém vývoji na Slovensku. Všechna tato tematická omezení jsou dána jednak objektivními prostorovými limitacemi tohoto periodika, ale též skutečností, že zmíněná témata byla buď dříve a jinde obsírně zpracována, popř. si zaslouží vlastní komplexní studii.

2) Opatření ministra informací č. j. 80008/45 (23. 5. 1945). Národní archiv (NA), fond MI, kart. 205.

3) Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství 1947, s. 19.

4) Srov. Jaroslav Jablonský – Jiří Langer – Václav Šefrna, *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce 1959, s. 35–36.

usnesení nabývalo však platnosti až po schválení ministrem informací; všichni zplnomocněnci byli podřízeni ústřednímu řediteli.⁵⁾

Opatřením č. j. 84.470/V. z 29. října 1946 vybavil ministr informací ústředního ředitele ČEFIS čtyřmi náměstky:⁶⁾ náměstkem pro technickou správu filmu (František Pilát), náměstkem pro hospodářské a finanční věci (Oldřich Macháček),⁷⁾ náměstkem pro distribuci filmů (Emil Sirotek) a náměstkem pro výrobu a ateliéry (Lavoslav Reichl).⁸⁾

Od 10. února 1947 dále zesílila centralizace filmu v hospodářské oblasti, když ministr informací svým opatřením č. j. 3639/V. zřídil při ministerstvu informací šestičlenný „Správní sbor filmového podnikání pro věci hospodářské a finanční“, jemuž v hospodářských otázkách podléhali všichni zplnomocněnci, jakož i ústřední ředitel ČEFIS a jeho náměstkové.⁹⁾

Opatřením ministra informací č. j. 80.640/V. z 12. března 1947 byl vydán statut ústředního dramaturgického orgánu (zřízeného již na podzim 1946) s názvem „Filmový umělecký sbor“ (FIUS).¹⁰⁾ Jeho úkolem bylo vybírat vhodné filmové náměty a doporučovat je k realizaci; aprobační komise FIUSu schvalovala již hotové filmy.

Vývoj na Slovensku mezitím vyústil ve vydání nařízení Slovenské národní rady na jaře 1947, které rozšířilo účinnost dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. i na Slovensko, a to zpětně do srpna 1945.

Jak uvidíme, paralelně s vydáváním těchto prozatímních opatření probíhalo vytváření a projednávání různých návrhů na definitivní právní organizaci filmového monopolu, k níž nakonec došlo vydáním vládního nařízení č. 72/1948 Sb. v dubnu 1948.

Ideoví původci aneb Za vším hledej Stranu?

Jednou z institucí, které byly charakteristické pro poměry panující ve třetí československé republice, bylo nově zřízené ministerstvo informací (MI), mezi jehož hlavní cíle dle Košického vládního programu patřilo, mimo jiné, provést „důkladnou očistu“ v oblasti rozhlasu, žurnalistiky a filmu, resp. uskutečnit „ideologickou revizi“ kulturního programu Československa s „důsledným zlidověním“ systému výchovy a povahy kultury.¹¹⁾

V čele V. (filmového) odboru tohoto ministerstva stál po celou dobu jeho existence (1945–1949) básník Vítězslav Nezval, člen Komunistické strany Československa (KSČ).

V čele celého MI působil — rovněž po celou dobu jeho existence (1945–1953) — Václav Kopecký, člen KSČ a jeden ze zastánců „tvrdé linie“ v této straně.¹²⁾

5) Tamtéž.

6) I počet náměstků ústředního ředitele se několikrát změnil. Zvláštním náměstkem byl také náměstek pro Slovensko.

7) Oldřich Macháček vystřídal v září 1948 ve funkci ústředního ředitele ČSF Lubomíra Linharta a setrval zde až do roku 1953.

8) Srov. Jaroslav Jablonský – Jiří Langer – Václav Šefrna, *Filmové právo*, s. 35.

9) Tamtéž, s. 36–37.

10) Srov. Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*, s. 26–28.

11) Srov. Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XV.

12) Zdařilé portréty Kopeckého, včetně vykreslení jeho působení na ministerstvu informací v době třetí republiky, je možné nalézt v těchto publikacích: Jana Pávoá, *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického*

Václav Kopecký a Vítězslav Nezval nebyli zdaleka jedinými členy komunistické strany ve vedení MI. Na základě dochovaných interních materiálů KSČ můžeme naopak prohlásit, že vliv komunistické strany na chod MI i na chod většiny organizací v rámci zestátněného filmového podnikání byl zcela dominantní.

KSČ si vedla pečlivě seznamy všech zaměstnanců ministerstva i Československé filmové společnosti (ČEFIS), kde evidovala jejich stranickou příslušnost. Z dochovaných seznamů (s největší pravděpodobností vyhotovených v druhé polovině roku 1947) se například dozvídáme, že z 8 vedoucích míst v rámci filmového (V.) odboru ministerstva bylo 6 obsazeno členy KSČ (včetně vedoucí právního oddělení JUDr. Evy Herářové); že v rámci struktury ČEFIS dosadila KSČ své členy mimo jiné na místo ústředního ředitele (Ing. Lubomír Linhart), dvou ze čtyř jeho náměstků (Ing. František Pilát, Oldřich Macháček), ředitele Státní půjčovny filmů (Josef Hlinomaz), ředitele Československého filmového ústavu (Ing. Ladislav Křivánek), ředitele státní výroby Krátkého filmu (Elmar Klos), ředitele státní výroby Kresleného a loutkového filmu (Jaroslav Jílovec), ředitele Československého zpravodajského filmu (Jaroslav Budín) atd.; že v samotném Ústředním ředitelství ČEFIS bylo z dvanácti vedoucích míst osm obsazeno komunisty; nebo že ze šesti uměleckých šéfů filmových výrobních skupin bylo pět členy KSČ (Vladimír Borský, Martin Frič, Karel Steklý, Otakar Vávra a Jiří Weiss).¹³⁾ I pokud jde o „řadová místa“, byl počet komunistů nikoli zanedbatelný: například ve Státní půjčovně filmů bylo ze všech dvou set šedesáti sedmi zaměstnanců osmdesát dva členy KSČ.¹⁴⁾

Z významných členů KSČ působících ve filmu by na tomto místě rovněž neměl být opominut JUDr. Vojtěch Trapl, v této době tajemník ředitele Státních filmových ateliérů a laboratoří.¹⁵⁾

Nejenže počet straníků ve zmíněných státních institucích byl sám o sobě značný, ale z archivních materiálů je též zřejmé, že skutečné rozhodování o československé kulturní politice se stále intenzivněji přenášelo přímo na půdu KSČ: v oblasti filmu šlo především o filmové oddělení (FO) KSČ, posléze vystřídané filmovou komisí (FK) ÚV KSČ.¹⁶⁾

FO KSČ, které začalo fungovat hned v květnu 1945, se kromě organizace různých kulturně-propagačních aktivit (distribuce propagačních diapozitivů, spolupráce na organizaci různých výstav, zřízení mimořádné komise pro nafilmování VIII. sjezdu KSČ apod.) začalo postupem doby stále více angažovat na formulaci politických směrnic i přípravě právních předpisů pro oblast filmu — při tom velmi intenzivně spolupracovalo zejména s ústředním ředitelem ČEFIS Ing. Lubomírem Linhartem a vedoucí právního oddělení V. odboru ministerstva informací JUDr. Evou Herářovou.

politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2008. Karel Kaplan – Pavel Kosařík, *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšl: Paseka 2012, s. 217–245.

13) NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 657, sl. 2.

14) NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 657, sl. 1.

15) JUDr. Vojtěch Trapl (1917–1998) se dostal do povědomí širší veřejnosti zejména jako režisér normalizačních agitek v 70. a 80. letech, konkrétně *TOBĚ HRANA ZVONIT NEBUDE* (1975), *VÍTĚZNÝ LID* (1977) a *VELKÉ PŘÁNÍ* (1981). Do vysokých funkcí v zestátněném filmu se však dostal hned po válce a setrval v nich několik dalších desetiletí.

16) Nejrozličnějších organizací KSČ v prostředí filmu však bylo mnoho, například filmový odbor SČM, filmová sekce Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR apod.

Rostoucí význam FO, které zpočátku fungovalo pouze na krajské úrovni, se nakonec promítl do jeho transformace ve filmovou komisi (FK) při ústředním výboru (ÚV) KSČ. O transformaci — která proběhla současně s rozpuštěním aktivu filmových pracovníků — bylo rozhodnuto na společné schůzi filmových pracovníků a zástupců kulturně propagačního a kádrového oddělení ÚV KSČ dne 23. 10. 1946.¹⁷⁾

FK se poprvé oficiálně sešla 11. listopadu 1946. Na této schůzi již byly zcela konkrétně a jmenovitě kladeny závazné úkoly členům komise, včetně těch nejvýznamnějších. Například Ing. Lubomíru Linhartovi bylo uloženo, aby vyjednával se Sověty o dovozu „krátkých filmů s budovatelskou tendencí pro účely propagace budování republiky“. Ministrovi informací bylo uloženo zaslat dopis svým pověřencům, „ve kterém je bude informovat o jmenování náměstků a o rozdělení kompetence ve filmu“.¹⁸⁾

Tato tendence — řízení československého filmového průmyslu z ÚV KSČ, kdy oficiální státní instituce (ministerstvo informací, jeho V. odbor, ČEFIS, zplnomocněnci) postupně degradovaly na úroveň pouhých „převodových pák“ — byla nakonec přijata jako závazná směrnice na schůzi předsednictva FK konané dne 23. dubna 1947.¹⁹⁾ Obdobně když byla později zřízena filmová komise též v rámci KSS (jejím předsedou se stal Ján Ladislav Kalina), bylo na její ustavující schůzi dne 28. října 1947 přítomným sděleno, že „filmová komisia je orgánom strany a rieši zásadne otázky filmu. Usnesenia tejto komisie sú záväzné pre všetkých členov v našej strane“.²⁰⁾

V rámci shora zmíněných „nadstandardních vztahů“ FO s Ing. Lubomírem Linhartem a JUDr. Evou Heráfovou byly mimo jiné na přelomu let 1945 a 1946 vypracovány i první oficiální návrhy prováděcího vládního nařízení k dekretu č. 50/1945 Sb., o kterých bude zmínka v dalších částech tohoto textu.

Příprava a přijímání dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu

Zpětně je prakticky nemožné přesně zjistit, kolik návrhů právního předpisu o znárodnění filmu vzniklo. I přímí pamětníci tvorby těchto návrhů se v přesných počtech rozcházejí.²¹⁾

17) Zápis ze schůze filmových pracovníků a zástupců kult. prop. a kádrového oddělení ÚV KSČ ze dne 23. X. 1946 (23. 10. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

18) Zápis ze schůze filmové komise při ÚV KSČ ze dne 11. XI. 1946 (11. 11. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

19) Zápis o poradě předsednictva filmové komise, konané dne 23. IV. 1947 (23. 4. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

20) Zápisnica z ustavujúcej schôdzky Filmovej komisie, ktorá sa konala dňa 28. októbra 1947 (28. 10. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

21) Vzpomínky některých z těchto pamětníků byly k dvacetiletému výročí nacionalizace filmového průmyslu publikovány souhrnně v roce 1965 v časopise *Film a doba*. Srov. Jak byl znárodněn československý film. *Film a doba* 11, 1965, č. 2, č. 3, č. 4, č. 5, č. 8, č. 9 a č. 12. Svá svědectví časopisu postupně poskytli filmoví pracovníci František Pilát, Elmar Klos, Lubomír Linhart, Otakar Vávra, Emil Sirotek, Karel Feix, Vladimír Kabelík, Jindřich Elbl a Ján Fintora. Pamětníci se shodují v obecných věcech (například že systematické diskuse o formě a organizaci zestátnění byly zahájeny na ilegální úrovni už několik měsíců po vypuknutí války, že zde existovala v zásadě dvě centra těchto diskusí, totiž pražské a zlínské atd.), v detailech se však často rozcházejí.

Jisté je, že i koncepčně se jednotlivé návrhy (vypracovávané různými skupinami a osobami) lišily.²²⁾ Můžeme však konstatovat, že v „mainstreamu“ těchto návrhů dominovala základní idea, že ke všem hlavním činnostem spojeným s výrobou a exploatací filmů má být v poválečném Československu oprávněn výlučně stát, který měl též získat do svého výlučného vlastnictví všechny prostředky potřebné k realizaci tohoto práva.

Jak už bylo zmíněno výše, faktická nacionalizace kinematografie (zabírání kin, filmových kopií atd.) začala živelně, hned jak to umožnila končící válka a posouvající se fronta. Vlastní legislativní práce na dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. pak byly zahájeny krátce po osvobození Československa: dne 26. května 1945 rozeslalo MI prvotní návrh dekretu²³⁾ do připomínkového řízení.²⁴⁾ Tento návrh, který byl uvozen poměrně košatou preambulí,²⁵⁾ již svým názvem („Dekret presidenta republiky o *prozatímních* opatřeních v oblasti filmu“) naznačoval, že zamýšlená zákonná úprava je toliko provizorní. To potvrzoval i jeho článek 1, který výslovně hovořil o předpokládané „nové zákonné úpravě“.²⁶⁾ Z účinnosti dekretu měl být dle tohoto návrhu vyňat „amatérský film a dále odborná činnost kinematografických skupin československé branné moci“. (Čl. 1 odst. 3 cit. návrhu dekretu.) Podniky, k jejichž provozu měl být dle návrhu dekretu nově způsobilý pouze stát, měly být odevzdány jejich „provozovateli“ do rukou „zplnomocněnců jmenovaných podle směrnic ministra informací“, přičemž se tato odevzdací povinnost vztahovala výlučně na podniky nalézající se v „zemi České a Moravskoslezské a v celní cizině“. (Čl. 2 cit. návrhu dekretu.) K provádění dekretu měl být zmocněn ministr informací. (Čl. 3 cit. návrhu dekretu.)

Úřad předsednictva vlády (ÚPV) dne 1. června 1945 k návrhu zaslal tyto hlavní připomínky:

1) „Preambul osnovy vyjadřuje úmysl zákonodárcův bohatou a téměř solemní dikcí. To nebylo dosud zvykem: jediný zákon měl slavnostní preambuli, totiž ústavní listina.“

2) ÚPV dále vyjádřil přesvědčení, že by z dekretu nemělo vyplývat, že výsledným řešením bude znárodnění, „neboť se tím předbíhá budoucí úpravě, jež má býti vyhrazena zákonu“. ÚPV proto doporučil přepracování osnovy tak, že „provoz filmových výroben, ate-

22) Asi nejznámějším „disentním“ návrhem zestátnění vzniklým na domácí půdě byl návrh filmového producenta Miloše Havla, který počítal se vznikem jakési monopolní akciové filmové společnosti, ve které by akcie byly rozděleny mezi stát (51 %) a filmaře (49 %) a která by byla řízena odborníky z filmového oboru. Více o tomto návrhu viz Jiří H a v e l k a, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*, s. 18.

23) Jeho text vznikl v tzv. legislativní komisi, jejímiž členy byli Elmar Klos, Jindřich Elbl a Jan Hejman. Srov. Tereza C z e s a n y D v o ř á k o v á, Elmar Klos a zestátnění československé kinematografie. In Jan Lukeš (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: Národní filmový archiv 2011, s. 56.

24) Průvodní dopis ministerstva informací s návrhem dekretu prezidenta republiky o prozatímních opatřeních v oblasti filmu adresovaný Předsednictvu ministerské rady, č. j. 80.010/45 (26. 5. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

25) Tato preambule se s několika drobnými opravami (slovosled apod.) dostala celá i do finální verze dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb.

26) „Provoz filmových atelierů, výroba filmů, laboratorní zpracování filmů, půjčování filmů, jakož i jejich veřejné promítání v zemi České a Moravskoslezské a dovoz filmů pro celé území Československé republiky se od účinnosti tohoto dekretu až do nové zákonné úpravy odnímá soukromému podnikání.“ (Čl. 1 odst. 1 cit. návrhu dekretu.) „Až do další zákonné úpravy jest k podnikání uvedenému v odst. 1 oprávněn výhradně stát.“ (Čl. 1 odst. 2 cit. návrhu dekretu.) Z uvedených ustanovení je také zřejmé, že dle tohoto prvního návrhu se měl státní monopol týkat výhradně země České a Moravskoslezské; pouze v oblasti dovozu filmů měl monopol zahrnovat celé území Československa.

lierů, půjčoven, kin atd. se dává do zatimní správy státní, prováděné min. informací v dohodě s min. financí“.²⁷⁾

Relativně obsáhlé připomínky k návrhu zaslalo dne 4. června 1945 presidium ministerstva financí (MF); šlo především o následující:

1) MF požadovalo doplnit návrh tak, aby z něj bylo zřejmé, že opatření k jeho provádění může ministr informací činit pouze „v dohodě s ministrem financí“. Tento požadavek MF zdůvodňovalo pragmatickými argumenty, zejména tak, že „úkoly, které mu ukládá vládní program, vyžadují si neúměrně vyšších nákladů, než které měla dosavadní finanční správa“.

2) MF se dále pozastavilo nad skutečností, že návrh dekretu hovoří na jedné rovině o výrobě filmů, půjčování filmů i veřejném promítání filmů, a vyjádřilo především názor, že „výroba by měla být centralisována, promítání decentralisováno. Provoz jednotlivých biografů [...] odvisí plně od zvyklostí a potřeb té které oblasti“. Stejně tak MF navrhlo též decentralizaci půjčoven s tím, že by měly být alespoň dvě: jedna pro zemi Českou a druhá pro zemi Moravskoslezskou. Na půjčovny by měl mít dle jeho názoru vliv ministr informací svými směrnicemi, čímž by nepřímo získal též „dostatečný vliv na biografy“.²⁸⁾

Presidium ministerstva průmyslu (MPr) vyjádřilo ve svém přípisu z 5. června 1945 zásadní požadavek, aby byly z kompetence MI vyňaty filmové ateliery a laboratoře, a naopak včleněny do kompetence MPr, protože mají „bezesporně průmyslový charakter“. MPr rovněž ohledně celého konceptu znárodnění varovalo, že „americké filmové společnosti zásadně svého času odmítaly dodávky filmů monopolním společností“.²⁹⁾

Presidium ministerstva školství a národní osvěty (MŠNO) svým dopisem ze dne 6. června 1945 k návrhu dekretu vyjádřilo zejména tyto podněty a požadavky:

1) „[...] žádám, aby v místech, kde je jediný kinematograf, byla [...] jeho správa trvale ponechána v rukou Národního výboru — osvětové komise (osvětového sboru).“

2) „[...] navrhuji, aby provedením navrhovaného dekretu presidenta republiky byli pověřeni ministr informací a ministr školství a osvěty“.³⁰⁾

Ministerstvo ochrany práce a sociální péče (MOPSP) zaslalo dne 8. června 1945 důležitý podnět, aby byl návrh dekretu doplněn trestními sankcemi, a to analogicky k některým jiným dekretům (výslovně je zmiňován příklad dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů).³¹⁾

Ministerstvo národní obrany (MNO) prostřednictvím své Hlavní správy výchovy a osvěty navrhlo konkrétní změnu formulace relevantní pasáže v návrhu dekretu. Jak uvedeno výše, první verze návrhu dekretu stanovovala výjimku ze státního monopolu pro

27) Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací, k č. j. 80.010/45 (1. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

28) Dopis Presidia ministerstva financí Předsednictvu ministerské rady, č. j. 1361/45 (4. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

29) Dopis Presidia ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. P-4172/1-1945 (5. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

30) Dopis Presidia ministerstva školství a národní osvěty Ministerstvu informací, č. j. 2961/45 — pres. (6. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

31) Dopis Ministerstva ochrany práce a sociální péče Předsednictvu ministerské rady a Ministerstvu informací, č. j. P-2546-2/2-1945 (8. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

„odbornou činnost kinematografických skupin československé branné moci“. S odůvodněním, že tato formulace je příliš úzká, když „MNO podle vzoru spojeneckých armád hodlá filmovou službu u vojska rozšířit a zintenzívnit“, MNO navrhlo, aby z působnosti zákona byla vyňata celá „filmová činnost v rámci Ministerstva národní obrany“.³²⁾

Počínaje dnem 20. června 1945 začalo MI jednotlivé připomínky postupně vypořádat:

1) Ministerstvu financí napsalo, že budoucí právní úprava jím navrhovaná předpokládá, že „veškerý výnos z veřejného promítání filmů vrátí se opět ve prospěch filmové tvorby, zdokonalení výroby, rozšíření sítě a zdokonalení technické výstroje československých kin [...]“. Z těchto důvodů ministerstvo neshledává „odůvodněnou součinnost ministra financí při provádění navrhovaného dekretu [...]“ zastávajíc důsledně názor resortní koncentrace.“ MI současně odmítlo i návrh MF na decentralizaci kin: „Ministerstvo informací pokládá za jediné možnou úpravu, která svěruje provoz čl. kin přímo ministerstvu informací“.³³⁾

2) Ministerstvu školství a národní osvěty s analogickým odůvodněním napsalo, že ani s ním se nehodlá dělit o svou kompetenci při provádění dekretu.³⁴⁾

3) Ministerstvu národní obrany napsalo, že souhlasí s jím navrženou změnou formulace dekretu, jak byla uvedena výše.³⁵⁾

4) Předsednictvu vlády napsalo, že uznává neobvyklost preambule u normy prozatímního rázu, ale pokládá filmové podnikání za natolik klíčové, že je existence této preambule dostatečně ospravedlněna. MI dále odmítlo návrh ÚPV, aby provoz podniků, na které se návrh dekretu vztahuje, byl svěřen toliko do zatímní správy státu.³⁶⁾

5) Ministerstvu ochrany práce a sociální péče napsalo, že pokud jde o jeho návrh na zavedení trestních sankcí do dekretu, nepokládá je za nutné, „poněvadž největší část podniků je již pod správou ministerstva informací [...]. Vedle toho má ministerstvo informací samo prostředky k tomu, aby vymohlo plnění dekretu cestou administrativní“.³⁷⁾

(Výše zmíněné připomínky ministerstva průmyslu MI zřejmě vůbec nevypořádalo.)

Další výměna písemných přípisů k návrhu dekretu pokračovala až od poslední třetiny července. Dne 21. července 1945 rozeslalo svoji repliku MF, v níž mimo jiné uvedlo, že trvá na tom, aby byl ministr financí „pověřen vypracováním a provedením oné části dekretu, která se dotýká výroby a exploatace filmů, pokud tento bude sloužit exportu za účelem získání cizozemských platidel“.³⁸⁾

32) Dopis Ministerstva národní obrany (Hlavní správa výchovy a osvěty) Ministerstvu informací (filmový odbor), č. j. 36/KSVO 1945 (12. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

33) Dopis Ministerstva informací Presidiu ministerstva financí, k č. j. 1361/45 pres. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

34) Dopis Ministerstva informací Presidiu ministerstva školství a národní osvěty, č. j. 80.133/45-V. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

35) Dopis Ministerstva informací Ministerstvu národní obrany, č. j. 80.133/45-V. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

36) Dopis Ministerstva informací Předsednictvu vlády Československé republiky v Praze, č. j. 80.133/1945 (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

37) Dopis Ministerstva informací Ministerstvu ochrany práce a sociální péče, č. j. 80194/1945 (26. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

38) Dopis Ministerstva financí Presidiu ministerské rady, k č. j. 80133/45 (21. 7. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1. Dopisem ze dne 30. 7. 1945 podpořil postoj MF — pokud šlo o žádost o pověření MF vypracování.

Dne 24. července 1945 projednávala osnovu dekretu vláda, která určila komisi sestávající ze sedmi ministrů (vedle ministra informací Václava Kopeckého byl členem této komise například i ministr vnitra Václav Nosek či ministr průmyslu Bohumil Laušman), jejímž úkolem bylo dosavadní návrh dekretu detailně prodiskutovat, dohodnout některé kompromisy u sporných bodů a vypracovat následně nový návrh dekretu, který bude reflektovat dosavadní připomínky.³⁹⁾ Není zcela zřejmé, kdy přesně komise novou verzi návrhu dekretu vypracovala,⁴⁰⁾ muselo se však jednat jenom o několik málo dnů, protože dále uvedené repliky už na nové znění návrhu přímo reagují. Do nového návrhu dekretu byla především zapracována tato věta jako ústupek MI vůči MF: „Ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí“. Nová verze dekretu také v reakci na diskusi ve vládě nově upravovala otázku náhrad bývalým majitelům znárodněných podniků; tato úprava však byla mimořádně stručná, když pouze v ust. § 2 odst. 3 návrh nově hovořil o tom, že odškodnění bývalých vlastníků znárodněných podniků se má dít podle směrnic, které vydá ministr informací v dohodě s dalšími zúčastněnými ministry, s tím, že některým subjektům má být poskytnuta náhrada „ve výši obecné ceny“. I tato verze návrhu dekretu dosud hovořila o tom, že zestátnění má být omezeno na území země České a Moravskoslezské (s výjimkou dovozu filmů).

Dne 2. srpna 1945 odeslal svou repliku ministerstvu informací ÚPV; v ní navazoval na předešlou diskusi, ovšem již ve světle upraveného návrhu. Zopakoval, že nadále nevidí smysl preambule. Dále připojil novou připomínku týkající se plánovaného přebírání zestátněného majetku: upozornil mimo jiné na krkolomnou konstrukci, podle níž povinnost odevzdat podnik do vlastnictví státu dle návrhu vznikala jeho „dosavadnímu provozovateli“, aniž by bylo zřejmé, jaký má tato osoba smluvní vztah ke skutečnému dosavadnímu vlastníku podniku, přičemž nebylo jasné, z jakého titulu tato osoba mohla vydat něco, co jí nepatří (stát se měl stát vlastníkem až okamžikem převzetí majetku). ÚPV dále upozornil, že návrh dekretu vůbec nereflektuje případné závazky dosavadních vlastníků znárodněného majetku, zejména co se týče dlužných daní a dávek. ÚPV také vznesl výhrady k ust. § 3, který se zabýval užíváním výtěžků z filmového podnikání: „Nejasný je předpis druhé věty tohoto paragrafu, neboť co znamená, že „ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí?“ ÚPV v téže větě současně navrhl „nahraditi slovo ‚jedná‘ slovem ‚rozhoduje‘“. Ke zmocnění ministra informací k provedení dekretu v § 4 pak ÚPV poznamenal: „Podle ústavní lis-

váním a provedením té části dekretu, jež se týká výroby a exploatace filmu — Nejvyšší účetní kontrolní úřad (NÚKÚ). Srov. Dopis Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Úřadu předsednictva vlády, č. j. 4732-I/6-1945 (30. 7. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

39) Právě na tomto jednání vlády například trval ministr výživy Václav Majer na tom, že text dekretu musí počítat s poskytováním náhrad majitelům vyvlastněných podniků (o těchto náhradách se text návrhu dosud vůbec nezmiňoval). Srov. zápis z tohoto jednání vlády zde: Karel J e c h – Karel K a p l a n, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 395–397.

40) Z některých indicií se zdá, že se komise v úplnosti nikdy nesešla a že i nový návrh byl opět jednostranným dílem ministerstva informací. Takto přinejmenším věc prezentoval státní tajemník Ján Lichner (který měl být taktéž členem vládní komise) na zasedání vlády ze 7. srpna 1945, kde byl návrh dekretu s několika posledními změnami schválen. Viz zápis z tohoto jednání vlády zde: Karel J e c h – Karel K a p l a n, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 397–401.

tiny provádějí se zákony nařízeními a ústava nezná možnost provedení zákona prozatímními opatřeními jednotlivého člena vlády“.⁴¹⁾

Hned následujícího dne, 3. srpna 1945, byla rovněž na ÚPV vypracována druhá zpráva o připomínkovém řízení, která shrnovala poslední vývoj. ÚPV v této zprávě, a to v návaznosti na své výše uvedené připomínky z 1. června 1945 i repliku z 2. srpna 1945, nadále shledával i na novém znění návrhu různé nedostatky: předně setrval zpochybňoval radikální řešení formou zestátnění, a to zejména pokud jde o kina (ÚPV zde upozorňoval, že obdobný postoj zaujali někteří ministři na jednání vlády 24. července 1945 a že tento postoj byl ignorován). Pokud jde o navržené náhrady vyvlastnění prostřednictvím ministerských směrnic, ÚPV namítal, že „tento postup představuje novum v našem právním řádu“, protože „otázka výše náhrady se ponechává v rukou výlučně onoho státního orgánu, jehož zájem je právě opačný zájmům vyvlastněných“. (Naráží zde na skutečnost, že standardní vyvlastňovací řízení vedl dosud vždy nezávislý soud, který rovněž rozhodoval o výši náhrady. Této otázce se obsírněji věnoval i v předcházející replice z 2. srpna 1945.)⁴²⁾

Ze dne 3. srpna 1945 pochází záznam o uskutečněném telefonickém hovoru z ministerstva vnitra (zřejmě na MI), z něhož vyplývá, že ministerstvo vnitra (MVn) požádalo, aby do návrhu dekretu bylo doplněno ustanovení, že „dosavadní předpisy o dávce ze zábav, vybírané při vstupném do biografických představení, zůstávají nedotčeny“.⁴³⁾

Dne 6. srpna 1945 MI vypořádalo repliku ÚPV z 2. srpna 1945, přičemž uvedlo zejména následující:

1) MI konstatuje, že preambule bude zachována, protože dekret je nově koncipován tak, že nebude mít pouze provizorní povahu, přičemž se mění i jeho název na dekret prezidenta republiky „o opatřeních v oblasti filmu“.⁴⁴⁾

2) Námitku ÚPV, že dekret hovoří o tom, že povinnost odevzdat majetek určený ke znárodnění mají provozovatelé, a nikoli dosavadní vlastníci znárodněných podniků, MI „vypořádalo“ tak, že do příslušného ustanovení (§ 2 odst. 1) přidalo na závěr slova, že okamžikem odevzdání majetku MI toto ministerstvo „vstupuje [...] do práv a závazků dosavadních provozovatelů“. Tím byl dle názoru MI zcela ozřejměn vztah mezi státem a těmito provozovateli.

3) MI dále ostře odmítlo návrh ÚPV, aby s vlastníky zestátněných podniků bylo vedeno klasické vyvlastňovací řízení, kde o výši náhrady rozhoduje soud, a to s velmi příznačným odůvodněním, že plánovaný dekret „jako dosud veškeré dekrety toho druhu, vydané prezidentem republiky, jsou výrazem tvoření nového práva, které si vynutila doba [...]“. Z klasické právní zásady *lex posterior derogat priori*⁴⁵⁾ lze pak dle názoru MI „dovoditi, že

41) Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací v Praze, č. j. 4.133/45 (2. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

42) Zpráva o připomínkovém řízení o osnově dekretu prezidenta republiky o prozatímních opatřeních v oblasti filmu, již vypracovalo ministerstvo informací (3. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

43) Záznam telefonického hovoru s p. odbor. radou Drdackým z ministerstva vnitra (3. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

44) Není bohužel zcela zřejmé, kdy, na základě jaké dohody a z jakého přesně důvodu bylo upuštěno od myšlenky, že dekret bude mít pouze provizorní charakter: Tento dopis prezidia ministerstva informací je patrně prvním oficiálním písemným dokladem o uvedené změně koncepce dekretu. Následujícího dne bylo opuštění myšlenky na provizorní charakter dekretu potvrzeno a upřesněno na jednání vlády, jak uvádím dále.

45) „Ustanovení nového zákona mají přednost před odporujícími ustanoveními zákona starého.“

nebylo úmyslem uplatňovati zde zdlouhavé a potřebám dnešní doby nevyhovující řízení vyvlastňovací“.

4) Na připomínku ÚPV, že návrh dekretu neřeší otázku závazků dosavadních vlastníků vůči třetím osobám i vůči státu, MI na závěr ust. § 2 odst. 3 doplnilo větu tohoto znění: „Československý stát ručí za závazky podniků převzatých podle tohoto dekretu až do výše hodnoty převzatého jmění.“

5) Na výše uvedenou námitku ÚPV o nejasnosti závěrečné věty v § 3 odst. 1 návrhu dekretu konstatující, že „ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí“, MI zareagovalo tak, že přistoupilo pouze na návrh, aby slovo „jedná“ bylo nahrazeno slovem „rozhoduje“.

6) Na námitku ÚPV, že ústava nepřipouští možnost provádění zákona prozatímními opatřeními jednotlivého člena vlády, MI reagovalo tvrzením, že analogické případy jsou známé i z minulosti, konkrétně například ze zákonů č. 83/1929 Sb., o Národním divadle, a č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy.

7) V citovaném přípise MI rovněž oznámilo, že přistupuje na výše uvedený telefonický požadavek MVn a doplňuje do ust. § 3 druhý odstavec tohoto znění: „Předpisy o obecní dávce ze zábav z předváděných filmů zůstávají tímto dekretem nedotčeny“.⁴⁶⁾

Hned následujícího dne, 7. srpna 1945, proběhlo jednání vlády, na kterém byly do návrhu dekretu zapracovány poslední připomínky:

1) Předně bylo potvrzeno, že dekret nebude mít čistě provizorní charakter. Zmínka o předpokládané nové zákonné úpravě byla vypuštěna a do ust. § 1 odst. 3 návrhu dekretu vloženo nové ustanovení tohoto znění: „Organizace a správa podnikání uvedených v odstavcích 1 a 2⁴⁷⁾ bude upravena vládním nařízením, přičemž provoz veřejného promítání v zemích České a Moravskoslezské bude svěřen zpravidla národním výborům“.⁴⁸⁾

2) Na návrh náměstka předsedy vlády Klementa Gottwalda byla z ust. § 1 odst. 1 návrhu dekretu vyškrtnuta slova, že se úprava vztahuje na zemi Českou a Moravskoslezskou. Státní monopol v tomto ustanovení uvedený se tak nově měl vztahovat na území celého Československa.

3) Na uvedeném zasedání vlády byly diskutovány i některé dílčí aspekty návrhu dekretu. Ministr zdravotnictví za lidovou stranu Adolf Procházka například znovu zpochybnil smysluplnost rozsáhlé preambule a označil ji přímo za „prakticky a politicky nebezpečnou“. Vypuštění preambule ministr informací Václav Kopecký striktně odmítl, přičemž Klement Gottwald doplnil, „že by každý zákon měl vlastně míti preambuli vysvětlující jeho smysl a význam“.

4) Závěrem jednání o tomto bodu programu schválila vláda usnesení, že návrh dekretu prezidenta republiky o opatřeních v oblasti filmu s výše uvedenými změnami schvalu-

46) Dopis Presidia ministerstva informací Úřadu předsednictva vlády, č. j. 3319/45 (6. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

47) Tj. provoz filmových ateliérů, výroba filmů, jejich laboratorní zpracování, půjčování filmů, veřejné promítání filmů a dovoz a vývoz filmů pro celé území Československé republiky.

48) Svěření provozu veřejného promítání národním výborům bylo už v některých dřívějších připomínkách naznačováno jako možný kompromis s ohledem na zásadní odpor některých ministerstev proti nacionalizaci a centralizaci kin. Politická dohoda o přistoupení na uvedený kompromis byla však zřejmě učiněna až na zde uváděném jednání vlády.

je, a uložila ministru informací, aby definitivní text návrhu předložil prezidentu republiky s návrhem vlády na vydání tohoto dekretu.⁴⁹⁾

Dne 11. srpna 1945 prezident republiky návrh dekretu o opatřeních oblasti filmu podepsal a dne 28. srpna 1945, kdy byl dekret pod číslem 50 publikován ve sbírce zákonů, vstoupil také v účinnost.

První pokusy o přijetí prováděcího vládního nařízení, 1945–1947

Připomínkové řízení k prvnímu oficiálnímu návrhu vládního nařízení na provedení znárodnovacího dekretu z pera MI sice začalo až na podzim roku 1946, předtím i potom však spatřila světlo světa celá řada neoficiálních či „polooficiálních“ návrhů tohoto právního předpisu, a to od nejrozumnějších jedinců a zájmových skupin. S ohledem na omezenou plochu tohoto textu se v tomto místě věnuji pouze tomu z oněch návrhů, který v roce 1945⁵⁰⁾ vypracoval V. odbor MI. Jím v této fázi navržené nařízení mělo nést název „o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu“ a mělo vycházet z těchto základních principů:

1) Za účelem organizace a správy filmového podnikání měla být zřízena Československá filmová společnost se sídlem v Praze (§ 1 odst. 1 cit. návrhu v. n.), a to jako samostatná právnická osoba (§ 2 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Právní forma této právnické osoby není z návrhu zcela zřejmá, nicméně fakt, že stát neměl ručit za její závazky (§ 4 odst. 2 cit. návrhu v. n.) a že podrobnosti její vnitřní organizace měly být upraveny statutem se silou vládního nařízení (§ 5 cit. návrhu v. n.), napovídají, že byla zamýšlena forma národního podniku. Na nově zřízenou Československou filmovou společnost měl stát přenést veškerý dekretem znárodněný majetek, jak mu to výslovně umožňovalo ust. § 2 odst. 2 znárodnovacího dekretu (§ 3 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Československá filmová společnost měla být „bez újmy kulturního, uměleckého a výchovného poslání filmu“ spravována podle zásad obchodního podnikání (§ 4 odst. 1 cit. návrhu v. n.), přičemž se ale počítalo s tím, že případné „přebytky svých výtěžků“ bude odvádět státu (§ 4 odst. 3 cit. návrhu v. n.). O detailech organizace Československé filmové společnosti bylo — jak již řečeno — pojednáno v návrhu jejího statutu, který byl zamýšlen jako příloha vládního nařízení a počítal s tím, že orgány nově zřízené právnické osoby budou její představenstvo, ústřední ředitel a dozorčí rada (§ 3 odst. 1 cit. návrhu Statutu Československé filmové společnosti).

49) Karel J e c h – Karel K a p l a n, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 397–401. Jistou kuriozitou je, že takřkajíc pět minut po dvanácté, 3 dny po schválení návrhu dekretu ve vládě, tj. 10. srpna 1945, rozeslalo MZV — které přitom hned 1. června 1945 sdělilo, že nemá k návrhu žádné připomínky, a později se připomínkového řízení vůbec aktivně neúčastnilo — dopis, v němž nově vyjádřilo k návrhu dekretu jako celku „zásadně odmítavý“ postoj a varovalo před zavedením státního monopolu zejména s ohledem na styky s cizinou. Na uvedený přípis MZV již (pravděpodobně) nikdo písemně nereagoval. Srov. Dopis Ministerstva zahraničních věcí Předsednictvu min. rady, č. j. 15510/III-45 (10. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

50) Přesné datum bohužel není na textu návrhu uvedeno. Z okolností se můžeme domnívat, že návrh pochází z období konce roku 1945. V textu dále uvádím, že tento návrh nikdy nebyl rozeslán do připomínkového řízení. Z různých narážek v dále citovaných dokumentech nicméně vyplývá, že byly s některými ústředními orgány státní správy vedeny jakési předběžné neformální konzultace. O jejich průběhu a výsledku však nemám podrobné zprávy, proto se jimi dále nezabývám.

2) Návrh vlastního nařízení předvídal širokou dohledovou činnost MI nad nově zřízenou Československou filmovou společností: MI mělo být oprávněno (v dohodě se slovenským pověřenectvem informací) dozírat na Československou filmovou společnost „po všech stránkách její činnosti a hospodaření, jakož i k odstranění závad dávati příkazy a zákazy“ (§ 6 odst. 1 cit. návrhu v. n.), „učiniti vhodná opatření k prozatímnímu vedení její správy, pokud by nastaly nepravidelnosti ohrožující její řádnou činnost“ (§ 6 odst. 2 cit. návrhu v. n.), přičemž „projednávání zásadních otázek neb otázek většího rozsahu mezi Československou filmovou společností a jinými ústředními úřady“ mělo se dít zásadně „za účasti ministerstva informací, po případě pověřenectva informací“ (§ 6 odst. 3 cit. návrhu v. n.). Z návrhu Statutu Československé filmové společnosti je pak zřejmé, že na MI měly být do značné míry závislé i jednotlivé orgány této společnosti: ministr informací měl jmenovat všechny členy představenstva (§ 4 odst. 3 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti) i jejího ústředního ředitele (§ 6 odst. 2 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti); zástupce MI měl předsedat dozorčí radě (§ 8 odst. 3 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti). Ministr informací měl mít také právo v případě jakéhokoliv nesouhlasu svého zástupce v představenstvu s některým usnesením představenstva (jakožto hlavního orgánu plánované Československé filmové společnosti), pokud se týkalo věcí „kulturně-politických, hospodářských“ nebo „finančních zásadního významu“, toto usnesení nahradit vlastním rozhodnutím (§ 5 odst. 5 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti) apod.

3) Návrh vládního nařízení se dotýkal i citlivé otázky veřejného promítání filmů a předpokládal, že „o tom, v kterých kinematografických podnicích [...] bude [...] svěřen provoz veřejného promítání v zemích České a Moravskoslezské národním výborům“, rozhodne MI. Národním výborům přitom neměl být svěřen provoz veřejného promítání „tam, kde to vyžadují státní zájmy [...]“ (§ 7 odst. 1 cit. návrhu v. n.). MI mělo také (v dohodě s ministerstvy vnitra a financí) vydat „všeobecné směrnice pro provoz veřejného promítání národními výbory a pro způsob tohoto provozu“ (§ 7 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Veškerou tržbu z promítání měly národní výbory odvádět Československé filmové společnosti, která jim naopak měla hradit provozní režii (§ 7 odst. 3 cit. návrhu v. n.).

4) Nařízení měl provést ministr informací „v dohodě se zúčastněnými ministry“ (§ 8 cit. návrhu v. n.).⁵¹⁾

Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že tento prvotní návrh V. odboru byl koncipován velmi jednostranně, a to v tom smyslu, že faktickým mocenským centrem v československé kinematografii se napříště mělo stát jednoznačně komunistickou stranou ovládané ministerstvo informací, které by řídilo filmové podnikání „v rouše“ formálně samostatné Československé filmové společnosti.

Uvedený návrh vyvolal bouřlivou reakci v táboře stávajících zplnomocněnců ministra informací, kteří si vynutili u „svého“ ministra schůzku.⁵²⁾

Na schůzce, která se uskutečnila 27. ledna 1946 od 14. do 24. (!) hodiny, předali zplnomocněnci ministrowi a ostatním zúčastněným písemně své vyjádření k návrhu V. odboru,

51) Vládní nařízení o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu [návrh] a Statut Československé filmové společnosti [návrh], č. j. 80624/46 (1945). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945–1949.

52) Na schůzce byly probírány i některé další body, zejména personální otázky v oblasti filmu. Těmto otázkám se zde nevěnuji.

načež se rozproudila „velmi obsažná, věcná i temperamentní debata“.⁵³⁾ Z vyjádření vyplývaly tyto věci:

1) „Asi před devíti týdny“ hovořili zplnomocněnci s ministrem informací, přičemž mu údajně předali „obsáhlý písemný návrh na prozatímní opatření organizační“, jeho obsahem bylo, že ministr informací měl „další správou filmových věcí“ pověřit „sbor sedmi odborných českých a slovenských pracovníků“ z řad zplnomocněnců a v čele s Ing. Lubomírem Linhartem (dosavadním ministerským radou na V. odboru MI). Výsledkem uvedeného jednání mezi zplnomocněnci a ministrem mělo být ministrovo „rozhodnutí, aby pánové Linhart a Dvořák prostudovali [...] předložený návrh a v nejkratším možném čase předložili jeho definitivní koncept“.

2) Předložený organizační návrh zplnomocněnců se v rozporu s řečeným nestal předmětem jednání V. odboru MI, které místo toho vypracovalo vlastní, výše citovaný návrh vládního nařízení, přičemž zplnomocněnci byli údajně záměrně vyloučeni z účasti na přípravných pracích a „V. odbor vedl skrze Ing. Linharta právní porady se zástupci ostatních ministerstev, aniž sbor zplnomocněnců byl o průběhu či obsahu těchto jednání informován [...]“.

3) Pokud jde o konkrétní připomínky zplnomocněnců uvedené v citovaném vyjádření, jejich jádrem byla zřejmá snaha o co největší omezení vlivu MI na chod zamýšlené právnické osoby Československá filmová společnost (například téměř celé výše rozebírané ustanovení § 6 návrhu v. n. pojednávající o dohledu MI mělo být odstraněno; s odkazem na výše uváděné ustanovení § 7 návrhu v. n. bylo argumentováno, že „neručí-li stát za závazky společnosti, není dosti logické, usiluje-li zároveň, aby v její správě měl rozhodující vliv“ apod.). Své návrhy zplnomocněnci odůvodňovali tak, že film je především „duchovní tvorba“ vyžadující „maximum užitečné svobody“, a tudíž musí být „spravován autonomně, a tedy odborně, protože výrobu filmu nelze srovnávat s kteroukoliv jinou průmyslovou výrobou“. Zplnomocněnci dále konstatovali, že plně souhlasí s tím, aby „společenský dohled na filmovou tvorbu“ vykonával státní úřad, konkrétně MI; s odkazem na údajnou „důtklivou radu presidenta republiky“ však zplnomocněnci ve svém vyjádření prohlašovali, že budou „trvat důsledně na požadavku, aby dozor ministerstva informací byl přesně oddělen od vlastního provozu Československé filmové společnosti [...]“ a prováděn tak, „aby se nepodobal soustavným, každodenním a malicherným zásahům administrativním do všech složek provozu a podle dobrého zdání nejrozmanitějších referentů ministerstva“.

4) Konkrétní představa zplnomocněnců byla dle vyjádření taková, že místo ústředního ředitele měl být v čele společnosti jako výkonný orgán sedmičlenný „presidiální sbor“ a představenstvo měla nahradit pětadvacetičlenná pracovní rada, která by volila členy zmíněného výkonného sboru. Běžnou hospodářskou a provozní činnost společnosti mělo obstarávat dvanáct skupin (jejich kompetence byly rozděleny zjevně dle vzoru dosavadního systému zmocněnců: měla zde být například skupina pro dovoz a vývoz filmů, pro zpravodajský film apod.), v čele každé skupiny měl být jeden ředitel. Dohled ministerstva

53) Záznam o poradě konané dne 27. ledna 1946 u pana ministra informací za přítomnosti zástupců V. odboru a závodních rad jednotlivých filmových podniků a za přítomnosti zplnomocněnců, tak jak v presenční listině je uvedeno, č. j. 80624/46 (27. 1. 1946). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945–1949.

informací se měl přesunout takřka výhradně do dozorčí rady, která měla mimo jiné odsouhlasovat „rozhodnutí v otázkách hospodářských a finančních zásadní povahy a velké důležitosti“.⁵⁴⁾

Výsledkem této „protiofenzivy“ zplnomocněnců, která požadovala vytvoření podstatně decentralizovanější a autonomnější právnické osoby pro potřeby filmového oboru, než jakou předpokládal návrh ministerstva informací, byl na setkání dojednaný kompromis, jehož podstatou bylo především následující: ministerstvo informací upustí od dalšího projednávání vypracovaného návrhu vládního nařízení, ale v jím předkládaných intencích bude Ing. Lubomír Linhart přesto pověřen funkcí ústředního ředitele, jemuž budou sice všichni zplnomocněnci odpovědní, on však bude současně realizovat jejich usnesení; ke svým činnostem bude ústřední ředitel vybaven třemi náměstký, totiž pro produkci, pro distribuci a pro hospodářskou kontrolu.⁵⁵⁾ Uvedená dohoda byla postupně realizována opatřeními ministra informací: funkce ústředního ředitele byla oficiálně vytvořena dva měsíce po uvedeném jednání, 25. března 1946, opatřením ministra informací č. j. 4417/V., o kterém se zmiňuji v předchozím textu.

Že dosažený kompromis situaci na dlouho neuklidnil, dokládá obsáhlý dopis zplnomocněnců ministrovi informací z 5. května 1946, který pod záminkou jakési rekapitulace roční práce zplnomocněnců ostře útočí na aktuální vývoj ve filmovém oboru a především na osobu nového ústředního ředitele Lubomíra Linharta. Ten dle autorů dopisu systematicky rozvrací skoro vše, co se jim podařilo vybudovat, přičemž se neváhá uchýlovat ani k intrikám, když hlavní a jedinou zásadou mu prý od počátku byla „nesmyslná tuhá centralizace [...] založená na systému osobně oddaných služebníků, kteří bez rozpaků a bez námitek plnili i sebeamaterštější příkazy ústředního ředitele“. K samotným zplnomocněncům Lubomír Linhart dle jejich názoru zaujal „poměr starorakouského feldvebla k uchům na cvičišti“. V závěru dopisu tak zaznívá jasná výzva: „[...] žádáme [...], abyste zrušil jmenování Ing. L. Linharta ústředním ředitelem, předsednictvo prozatímního výboru dočasně svěřil přednostovi V. odboru“ a „řečenému výboru zároveň uložil připravit v nejkratší době návrh na osnovu vládního nařízení a organizační řád příštích definitivních institucí [...]“.⁵⁶⁾ Není mi známo, zda ministr informací na tuto supliku nějak odpověděl, v každém případě však uvedeným požadavkům nebylo vyhověno.

Oficiální připomínkové řízení k návrhu prováděcího vládního nařízení bylo, jak už v úvodu této části zmíněno, zahájeno až na podzim roku 1946 — a to zcela zjevně s ohledem na výše naznačené názorové rozpěří, které neumožnily projednání původního návrhu vládního nařízení z roku 1945.

Tedy konečně dne 8. října 1946 rozeslalo MI do připomínkového řízení nový návrh vládního nařízení, které mělo (opět) nést název „o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu“. MI zřejmě předvíдалo hladký průběh projednání tohoto návrhu, neboť v průvodním dopise, s kterým byl návrh rozeslán, byla stanovena krátká lhůta pro zasílání připo-

54) Připomínky a návrhy sboru zplnomocněnců ministra informací pro správu filmových věcí k opravě a úpravě textů předložených V. odborem [včetně průvodního dopisu], příloha k č. j. 80624/46 (27. 1. 1946). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945–1949.

55) Záznám o poradě konané dne 27. ledna 1946.

56) Dopis zplnomocněnců ministru informací Václavu Kopeckému (5. 5. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 — ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 645-2.

mínek: pouze do 17. října 1946. Na základě těchto připomínek se následně měla 24. října 1946 konat meziministerská porada na MI, kde by bylo dohodnuto konečné znění předpisu. V průvodním dopise MI dále výslovně připouštělo, že se při sestavení nového návrhu inspirovalo dekretem č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, resp. jej provádějícím vládním nařízením č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. Forma národního podniku byla zdůvodňována i s odkazem na usnesení vlády z 16. července 1946, které uložilo ministru informací dát československým filmovým podnikům „řádny právní základ podle zásad oddílu III.⁵⁷⁾ dekretu presidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků“.⁵⁸⁾ Návrh vládního nařízení vycházel pak z těchto principů:

1) Z majetku, který přešel nebo od účinnosti navrhovaného vládního nařízení přejde do vlastnictví státu ve smyslu § 2, odst. 2 znárodnovacího dekretu č. 50/1945 Sb., měl být zřízen národní podnik Československá filmová společnost se sídlem v Praze (§ 1 odst. 1 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Národní podnik měl být „majetkem státu“, mít postavení samostatné právnické osoby (§ 2 odst. 1 cit. návrhu v. n.) a vykonávat oprávnění státu v oblasti filmového podnikání „v souladu se zájmy státu a plně úkoly umělecké“, nicméně dle zásad obchodního podnikání (§ 3 cit. návrhu v. n.).

2) Na národní podnik měla přejít všechna práva, do nichž vstoupil stát podle § 2 odst. 1 znárodnovacího dekretu, jakož i všechna práva a závazky následně vzniklé z provozu filmového podnikání (§ 4 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Stát neměl ručit za závazky podniku (§ 4 odst. 2 cit. návrhu v. n.).

3) Pokud jde o vliv MI, počítal návrh s tím, že ministr informací řídí svými nebo jím pověřenými orgány činnost podniku „po stránce kulturně-politické“, a „dozírá jimi na uměleckou hodnotu filmů, na řádný chod podniku a přezkoumává jimi kdykoliv jeho činnost i hospodaření“ (§ 7 odst. 1 cit. návrhu v. n.).

4) Velmi podobně jako v prvním návrhu vládního nařízení citovaném v úvodu této části (který nebyl oficiálně projednáván v připomínkovém řízení) je pojednána pravomoc MI v oblasti dozoru nad promítáním filmů: „O tom, ve kterých provozovnách pro veřejné promítání filmů [...] bude [...] provoz svěřen národním výborům, rozhodne ministerstvo informací [...]“ (§ 8 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Opět se též počítalo s tím, že MI v dohodě s ministerstvy vnitra a financí vydá „všeobecné směrnice pro provoz veřejného promítání národními výbory a pro způsob tohoto provozu“ (§ 8 odst. 2 cit. návrhu v. n.). A rovněž i podle tohoto návrhu měly národní výbory odvádět veškerou tržbu národnímu podniku, který jim měl na oplátku hradit provozní náklady (§ 8 odst. 3 cit. návrhu v. n.).

5) I toto nařízení měl provést ministr informací „v dohodě se zúčastněnými členy vlády“ (§ 9 cit. návrhu v. n.).

57) Oddíl III. uvedeného dekretu se zabývá organizací průmyslových národních podniků. Nebylo zcela zřejmé (a stalo se předmětem dohadů), co ve vládním usnesení znamenalo, že má být právní základ vytvořen *podle zásad* tohoto oddílu, resp. co se vůbec myslí oním „právním základem“: MI si tuto větu, jak uvidíme, vložilo prostě tak, že má být vytvořen nový národní podnik, a to formou vládního nařízení.

58) Průvodní dopis Presidia ministerstva informací s návrhem Vládního nařízení o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu včetně návrhu statutu národního podniku Československá filmová společnost adresovaný Kanceláři presidenta republiky a dalším 14 okruhům připomínkových míst, č. j. 15.000/1946 přes. (8. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III. 662-3.

Navrhovaný „Statut národního podniku Československá filmová společnost“ (měl se opět stát přílohou vládního nařízení), který skutečně svou strukturou i celkovým charakterem připomíná výše vzpomínané vládní nařízení č. 6/1946 Sb., byl obsáhlý a ve velkých podrobnostech pojednával o chodu zamýšleného národního podniku. Principy statutu zde tedy shrnuji pouze ve stručnosti:

1) Orgány národního podniku mělo být představenstvo, ústřední ředitel a ředitelská rada. Orgánem s hlavními pravomocemi mělo být dvanáctičlenné představenstvo, jehož dvě třetiny měl přímo jmenovat ministr informací, zbylá třetina pak měla být volena zaměstnanci podniku — i u této třetiny ovšem volba musela být potvrzena ministrem informací (§ 1 odst. 1–3 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). I pokud jde o ústředního ředitele (statutární orgán podniku), měl být jmenován a odvoláván ministrem informací (§ 8 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Konečně mělo být ministrem informací jmenováno i všech 6 členů ředitelské rady, a to ze zaměstnanců podniku (§ 12 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost); funkce této rady měla spočívat ve vytváření koncepčních materiálů a různých statistik, zajišťování odborného školení zaměstnanců atd. (§ 13 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost).

2) Z úplně posledního ustanovení návrhu statutu je zřejmé, že tím, kdo měl národní podnik fakticky řídit, mělo být v konečném důsledku opět MI. Dle statutu ministr informací řídí činnost podniku svými nebo jím pověřenými orgány „po stránce kulturně-politické“ a „dozírá jimi na uměleckou hodnotu filmů, na řádný chod podniku a přezkoumává jimi kdykoliv jeho činnost i hospodaření“. K „odstranění závad“ může pak „dávati příkazy a zákazy“. Dozorčí orgány jsou přitom „kdykoliv oprávněny nahlížeti do písemností a knih podniku a vstupovati do všech jeho prostor, vyžádati si zprávy a vysvětlivky, účastniti se všech porad a schůzí orgánů podniku“ (§ 29 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Schválení ministra informací měla podléhat zásadní rozhodnutí orgánů podniku jako roční pracovní program a roční závěrka, sám ministr informací měl pak mimo jiné rozhodovat o návrzích programových investic, o jakékoliv majetkové dispozici s nemovitostmi podniku či o dlouhodobých úvěrech podniku (§ 29 odst. 2 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Ministr informací měl kromě jiného mít i právo „zrušiti usnesení nebo opatření orgánů podniku, odporuje-li veřejným nebo státním zájmům“ (§ 29 odst. 6 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost).⁵⁹⁾

Proti rozeslanému návrhu vládního nařízení a k němu připojeného statutu se strhla hned od počátku ostrá kritika takřka všech obeslaných připomínkových míst, která cítila potřebu se k návrhu vyjádřit. Vzhledem k početnosti a rozsahu těchto připomínek dále uvádím pouze ty nejzásadnější a nejcharakterističtější.

Ministerstvo spravedlnosti (MS) dne 15. října 1946 k návrhu zaslalo mimo jiné tyto hlavní připomínky:

1) Návrh vládního nařízení dle MS jasně ukazuje, že znárodňovací dekret č. 50/1945 Sb. je špatný a v praxi neproveditelný a měl by být novelizován nebo nahrazen zcela novou

59) Vládní nařízení o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu [návrh] a Statut národního podniku Československá filmová společnost [návrh], č. j. 15.000/46 přes. (1946). NA, fond MI, kart. 680, sign. III 662-3.

úpravou: „Je třeba si otevřeně již přiznat [...], že dekret č. 50/1945 Sb. nelze uspokojivě provést, leč bychom se odhodlali porušit ustanovení § 55 ústavní listiny“.⁶⁰⁾ [...] MS tak zásadně odmítlo již samotný princip dalšího postupu cestou vládního nařízení; touto cestou zejména dle jeho názoru není možné zříditi nový národní podnik.

2) Pokud jde o ustanovení § 3 návrhu v. n., dle kterého má národní podnik vykonávat svá oprávnění „v souladu se zájmy státu a plně úkoly umělecké“, MS dodává: „Pojem ‚zájmy státu‘ je příliš pružný. [...] Netřeba zvláště zdůrazňovat, že tyto zájmy mohou být a často bývají v kolisi [...]“.

3) MS konstatuje, že preambule dekretu nemá normativní základ, a není tudíž možné se na ni odvolávat, a to ani v důvodové zprávě. (Srov. výše ustanovení § 7 cit. návrhu v. n. a jeho odůvodnění v důvodové zprávě.)

4) Kritice MS neušly ani návrhem v. n. předvídané kompetence MI: „Působnost ministerstva informací není ničím podložena [...]. Odvolávání se na dekret č. 100/1945 Sb. a na vl. nař. č. 6/1946 Sb. nemůže být vážně míněno“.⁶¹⁾

Ministerstvo průmyslu (MPr) ve svém dopise ze dne 16. října 1946 mimo jiné sdělovalo svůj nesouhlas s tím, aby vliv MI na chod zamýšleného národního podniku šel tak daleko, že by ministr informací jmenoval (nebo přinejmenším schvaloval) i členy všech orgánů podniku, jak to návrh v. n. předpokládal. MPr naproti tomu navrhovalo, aby tyto kompetence příslušely celé vládě.⁶²⁾

Následujícího dne, 17. října 1946, rozeslalo své připomínky i Ministerstvo výživy (MVŽ). Také toto ministerstvo se podívovalo nad nebývalým vlivem MI na zamýšlený národní podnik. Jako možné řešení MVŽ navrhuje, buď aby se řízení národního podniku skutečně svěřilo jeho orgánům, anebo aby film nebyl organizován jako národní podnik, ale jako státní podnik: „Kdyby byla zvolena forma státního podniku, stačilo by patrně zmocnění uvedené v § 1 odst. 3 citovaného dekretu“.⁶³⁾

Obsáhlé připomínky k návrhu zpracoval a dne 18. října 1946 rozeslal Úřad předsednictva vlády (ÚPV). I tento úřad zkritizoval pokus MI o „malou domů“ a konstatoval nevhodnost zvolené právní formy podniku. Dle názoru ÚPV by se MI mělo věnovat „jen zásadnímu řízení filmové politiky, zejména po stránce kulturní a dozoru nad podnikem“, zatímco „o otázkách obchodních a hospodářských by rozhodovaly povolané orgány podniku samostatně. Navržená úprava se blíží spíše typu podniku státního“.⁶⁴⁾

Ministerstvo pošt (MPš) se ve svých připomínkách připojilo k výše uvedeným úřadům, když zejména konstatovalo:

60) Ustanovení § 55 ústavní listiny z roku 1920 zakazuje exekutivě tzv. postup *praeter legem*, tedy jednoduše řečeno zakazuje vládě jakoukoliv činnost, která by neměla oporu v zákoně. Celé ustanovení zní takto: „Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích.“

61) Dopis Ministerstva spravedlnosti v Praze Presidiu ministerstva informací, č. j. 69 912/46-II/3 (15. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

62) Dopis Presidia ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. P IV-2600-11/1/46 (16. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

63) Dopis Ministerstva výživy Ministerstvu informací, č. j. 79.946-IX/1-46 (17. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

64) Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací, k č. j. 15.000/1946 pres. (18. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

1) Dekret č. 50/1945 Sb. byl od počátku zamýšlen jako pouhé provizorium — je to zřejmé i z jeho stávajícího názvu, v němž se hovoří nikoli o znárodnění, ale toliko o „opatření“ — a ostatně i preambule naznačuje, že trvalá úprava státního filmového podnikání bude provedena teprve budoucím předpisem. MPš přitom dochází k závěru, že definitivní úprava znárodněného filmového oboru může být provedena jedině zákonem, „jak se to stalo v oboru výroby průmyslové, potravinářské, bankovní a pojišťovnictví“. Následně MPš vypočítává celou řadu legislativně-technických nedostatků dekretu č. 50/1945 Sb., které dle jeho názoru znamenají, že dekret je jako základ pro trvalou úpravu znárodnění zcela nepoužitelný.

2) Kromě koncentrace pravomocí do rukou ministra informací MPš kritizuje i dle jeho názoru neúměrnou míru plánované centralizace, přičemž připomíná, že v žádném odvětví národního hospodářství se zatím nestalo, že by zde existoval pouze jediný podnik, a že toto rozhodnutí „bylo diktováno jistě úvahou, že nebude na škodu, když jednotlivé národní podniky budou spolu zdravě soutěžit, a tak budou pobádány k větší výkonnosti a rentabilitě“.⁶⁵⁾

Proti tomu, aby všechny členy orgánů národního podniku jmenoval nebo schvaloval pouze ministr informací, se ve svých připomínkách z 19. října 1946 ohradilo i Ministerstvo zahraničního obchodu (MZO) a žádalo, aby alespoň dvě třetiny členů představenstva podniku jmenovala celá vláda. Navíc požadovalo, aby do jeho kompetence byl svěřen dovoz a vývoz filmů.⁶⁶⁾

Více kompetencí — a to „v oboru filmu školního, lidovýchovného, tělovýchovného a vědeckého“ — pro sebe žádalo ve svém dopise i MŠO. Vyjma toho i ono konstatovalo, že zřízení národního podniku, resp. jakékoliv jiné samostatné právnické osoby, formou vládního nařízení bez opory v zákoně je v rozporu s ust. § 55 ústavní listiny, tedy praeter legem: MŠO mínilo, že dekret č. 50/1945 Sb. navíc — zmiňuje-li v ust. § 2 odst. 2 možnost přenést znárodněný majetek na jím zřízené subjekty — míní výhradně subjekty již existující. I MŠO vidělo do budoucna jako jedinou možnost přijetí novely znárodněvacího dekretu nebo zcela nového právního předpisu a vyzvalo, aby na takovém zákoně byly zahájeny legislativní práce.

Zásadní nesouhlas s navrženým v. n. vyslovila dokonce i Kancelář prezidenta republiky (KPR) v dopise z 21. října 1946, která varovala před nebezpečím byrokratizace celého systému: „[...] má-li filmové podnikání po stránce umělecké a po stránce hospodářské plně prosperovati a plniti úkoly od něho očekávané, musí býti řízeno jenom odborníky“. KPR přitom konstatovala, že plánované v. n. počítá s ještě větší mírou byrokratizace, než jaká už byla zavedena ve znárodněných průmyslových podnicích.⁶⁷⁾

Ministerstvo techniky (MT) v dopise z 22. října 1946 sdělilo, že se v plném rozsahu připojuje k připomínkám MS i MPš a požaduje rovněž vytvoření návrhu nového zákona.⁶⁸⁾

65) Dopis Ministerstva pošt Ministerstvu informací, č. j. P/2-1100-18:48413 (18. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

66) Dopis Presidia ministerstva zahraničního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-10.549/1946 (19. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

67) Dopis Kanceláře prezidenta republiky Ministerstvu informací, č. j. D-18.215/46 (21. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

68) Dopis Ministerstva techniky Presidiu ministerstva informací, č. j. 274/1-VI/1-1946 (22. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

MF ve svých připomínkách ze dne 23. října 1946 obdobně jako MVŽ sdělilo, že za vhodnější formu organizace vzhledem k formulaci dekretu č. 50/1945 Sb. považuje státní podnik. Kromě řady dalších legislativně-technických připomínek MF také požadovalo, aby v návrhu v. n. byla výslovně zmíněna kompetence ministra financí na řízení filmového podniku, a to s poukazem na ust. § 3 odst. 1 znárodňovacího dekretu.⁶⁹⁾

Konečně téhož dne, tedy 23. října 1946, zaslalo své připomínky i Ministerstvo pro sjednocení zákonů (MSZ) a zopakovalo v nich názor několika výše vzpomínaných ústředních správních orgánů počínaje MS, totiž že dekret č. 50/1945 Sb. byl míněn jako provizorní opatření, a že tedy vládním nařízením vydaným na jeho podkladě nemůže být provedena definitivní úprava filmového oboru. Taková definitivní úprava i dle názoru MSZ může být obsažena pouze v novém „zákoně o znárodnění filmového podnikání“. Vyjma toho MSZ zopakovalo názor MPš, že je ekonomicky neúčelné slučovat celý obor do jediného podniku a mělo by být zřízeno více podniků konkurenčních.⁷⁰⁾

Následujícího dne, 24. října 1946, se na MI opravdu uskutečnila meziministerská porada, kterou ministerstvo předpokládalo ve svém dopise z 8. října 1946. Výsledek této porady byl však zjevně jiný, než MI původně předvíдалo: většina přítomných v souladu se svými písemnými vyjádřeními požadovala stávající návrh MI stáhnout a místo něj přikročit k přímé novelizaci dekretu č. 50/1945 Sb.⁷¹⁾

MI bylo tedy nuceno svůj návrh v. n. včetně statutu národního podniku stáhnout, čímž tato fáze připomínkového řízení skončila. Jako jakousi symbolickou tečku zaslalo ještě dne 27. prosince (!) 1946 své připomínky Ministerstvo dopravy (MD), v nichž stroze oznámilo, že se připojuje ke stanoviskům MSZ, MVŽ, MT, MF, MŠO, MZO, MPš, MPr, MS, KPR, ÚPV a Státního úřadu plánovacího⁷²⁾ a požaduje, aby byla nová úprava provedena formou zákona a také aby bylo zřízeno více samostatných podniků.⁷³⁾

Iniciativní poslanecký návrh na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu, 1947–1948

V předchozí části jsme se opakovaně setkali s názorem, že definitivní úpravu znárodnění kinematografie by — vzhledem k nejrůznějším nedostatkům dekretu č. 50/1945 Sb. — měla zakotvit zcela nová zákonná úprava, která by znárodňovací dekret buď zásadně novelizovala, nebo úplně nahradila.

69) Dopis Ministerstva financí Presidiu ministerstva informací, č. j. 265395/46-IV/3 (23. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

70) Dopis Ministerstva pro sjednocení zákonů Ministerstvu informací, č. j. 621/46 pres. (23. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

71) O průběhu této schůzky stručně pojednává přípis MVn, které sděluje, že s ohledem na tuto schůzku nebude zpracovávat k návrhu v. n. žádné vlastní připomínky a vyčká „věcí příštích“. Srov. Dopis Ministerstva vnitra Ministerstvu informací, č. j. B-1340-3/10-46-I/2 (26. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

72) Připomínky Státního úřadu plánovacího nejsou archivovány, z tohoto textu MD je však zřejmé, že byly ve vztahu k předloženému návrhu rovněž odmítavé.

73) Dopis Ministerstva dopravy Ministerstvu informací, č. j. 8180/1946 kab (26. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

V této souvislosti tak nemůžeme opomenout alespoň stručně zmínit návrh zákona „o dalších opatřeních v oblasti filmu“ iniciovaný skupinou „sokolských“ poslanců. Přesněji řečeno, návrh předložilo dohromady šedesát čtyři poslanců z celkem třísetčlenného Národního shromáždění. V čele předkladatelů stál JUDr. Antonín Hřebík, za třetí republiky starosta Československé obce sokolské a poslanec za ČSNS; rovněž většina ostatních předkladatelů byla národními socialisty (celkem 40), byli zde však i poslanci za ČSL (14), ČSSD (5) a slovenskou DS (5); mezi předkladateli přitom nechyběla řada známých jmen jako prezidentův bratr Vojta Beneš (ČSSD), novinář Ota Hora (ČSNS) nebo dlouholeté bojovnice za ženská práva JUDr. Milada Horáková (ČSNS) a Františka (Frána) Zemínová (ČSNS).

Návrh zákona byl jako tisk 815 ze dne 24. září 1947 rozdistribuován mezi poslance Národního shromáždění a rozeslán k podání stanovisek též na legislativní odbory ústředních státních orgánů. Přestože nebyl — vzhledem k právě vrcholící politické krizi, která vyústila v únoru příštího roku ve státní převrat — uvedený návrh zákona nikdy v Národním shromáždění ani projednáván, dokázal v odborné i laické veřejnosti vzbudit značné vášně. Podstatu návrhu zákona můžeme stručně shrnout takto:

1) V první řadě bylo cílem návrhu zjevně vyjmout některé podniky a činnosti z působnosti znárodňovacího dekretu č. 50/1945 Sb. Státní filmový monopol se napříště⁷⁴⁾ dle § 1 citovaného návrhu zákona neměl vztahovat na:

(a) *podniky sloužící veřejnému promítání filmů, které dne 28. srpna 1945 náležely českým nebo slovenským korporacím tělovýchovným,⁷⁵⁾ charitativním nebo národním anebo byly těmito korporacemi provozovány nebo stran kterých přísluší takovým korporacím nárok podle zákona č. 128/46 Sb.⁷⁶⁾ [...],*

(b) *podniky, které vláda ve zvlášť odůvodněných případech na návrh ministra informací [...] vyjme z dosahu dekretu,*

(c) *filmovou činnost v rámci ministerstva školství a osvěty.*

2) Návrh — v reakci na vágní úpravu této materie ve znárodňovacím dekretu — se podrobněji zabýval způsobem stanovování náhrady za znárodněný majetek (§ 6 cit. návrhu zák.) a současně zakotvoval povinnost ministra informací ve lhůtě jednoho roku od účinnosti zákona o této náhradě rozhodnout (§ 7 odst. 1 cit. návrhu zák.) a ve lhůtě dalších šesti měsíců (od doručení rozhodnutí o náhradě) tuto náhradu v hotovosti vyplatit (§ 7 odst. 2 cit. návrhu zák.).

3) I tento návrh zákona počítal s tím, že státní filmové podnikání bude organizováno ve formě národního podniku, takový podnik však neměl vzniknout jeden, ale hned čtyři — a to sice Československé filmové ateliery a laboratoře, Československá výroba filmů, Čes-

74) Podniky už podle dekretu znárodněné, které by byly novým zákonem vyňaty z jeho působnosti, měly být vráceny a za dobu jejich užívání státem poskytnuta náhrada, srov. § 25 cit. návrhu zák.

75) Míněno zde bylo především několik stovek kin, která za první republiky (nepřímo) provozovala tělocvičná jednota Sokol, a jejichž znárodnění bylo předmětem sváru po celou dobu třetí republiky.

76) Uvedený zákon s určitými specifickými výjimkami prohlašoval za neplatné jakékoliv majetkové převody a jiná nakládání s majetkem, které proběhly po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické perzekuce.

koslovenský obchod s filmy a Československé kinematografické podniky. Uvedené národní podniky měly být „bez újmy kulturního poslání filmu“ vedeny dle zásad obchodního podnikání a stát neměl ručit za jejich závazky (§ 13 odst. 1 cit. návrhu zák.). Případné přebytky svých výtěžků měly národní podniky odvádět státu, „který jich použije ve prospěch filmového podnikání, zejména ku podpoře výroby českého a slovenského filmu“ (§ 13 odst. 2 cit. návrhu zák.). Orgány každého podniku měl být ředitel a dvanáctičlenné představenstvo, činnost všech podniků dohromady měla být pak koordinována čtyřladvacetičlennou Československou filmovou radou. (Do uvedených počtů nezahrnuji náhradníky.)

4) Filmové podnikání se mělo stát značně nezávislým na MI. Návrh sice neurčitě stanovil, že ministr informací „dozírá“ na národní podniky (§ 18 cit. návrhu zák.), nestanovil mu však žádné konkrétní kompetence (tyto mohly být případně vyjasněny statutem, který by měl formu vládního nařízení, srov. § 17 cit. návrhu zák.). Ministrový kompetence předpokládané výše uvedenými návrhy vládních nařízení z pera MI měla v podstatě převzít Československá filmová rada jako nový vrcholný orgán filmového podnikání, a to včetně dohledu „na veškerou činnost v oblasti filmu po stránce kulturně politické“ (srov. § 21 odst. 1 cit. návrhu zák.). Ministr informací rovněž neměl jmenovat členy žádného nově zamýšleného orgánu: představenstvo národních podniků mělo být z jedné třetiny volené⁷⁷⁾ a ve zbývajících částech jmenované Československou filmovou radou (ministr informací měl pouze potvrzovat volbu a jmenování), ředitele podniků měla jmenovat a odvolávat vláda (§ 16 odst. 1 cit. návrhu zák.), ta měla taktéž jmenovat celou Československou filmovou radu, jejíž „složení musí odpovídati politickému složení československého Národního shromáždění“ (§ 22 odst. 1 cit. návrhu zák.).⁷⁸⁾

Stručná důvodová zpráva, která návrh zákona doprovázela, především upozorňovala na provizorní charakter dekretu č. 50/1945 Sb. a na nutnost jeho novelizace: stávající stav ve filmovém oboru prohlašovala za neuspokojivý a vyžadující zjednotění pořádku. Důvodová zpráva taktéž připomínala neslavný konec připomínkového řízení k návrhu vládního nařízení, rozebíraný v předchozí části: právě toto připomínkové řízení dle autorů důvodové zprávy jasně v praxi ukázalo, že dosavadní znárodňovací dekret je bez zásadní novelizace nepoužitelný. Důvodová zpráva se vyjádřila i k otázce sokolských kin, přičemž argumentovala zejména z pozice ochrany ekonomických a tělovýchovných zájmů příslušných „tělovýchovných, charitativních a národních organizací“.⁷⁹⁾

Jak už bylo naznačeno výše, návrh zákona byl (až do únorového převratu) předmětem značných sporů: Zejména MI a s ním spolupracující organizace zahájily v tisku a na řečnických tribunách různých shromáždění rozsáhlou kampaň proti návrhu zákona a varovaly před plíživým návratem k „soukromokapitalistickým“ poměrům ve filmu i ve státě. Československé filmové nakladatelství⁸⁰⁾ dokonce při této příležitosti vydalo v nákladu

77) Kdo měl volbu provádět, nebylo z návrhu zákona zcela zřejmé: návrh hovořil o *osazenstvu* (mysleni byli zřejmě zaměstnanci podniku). Tato nejasnost byla jednou z velmi četných legislativně technických vad, kterými návrh trpěl. (Je však třeba připomenout, že pojem *osazenstvo* v podobném, i když o něco jasnějším kontextu používá i dekret č. 100/1945 Sb. — srov. jeho ust. § 21 odst. 1).

78) Tisk č. 815 Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé 1947: Návrh poslanců [...] na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu (24. 9. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

79) Srov. Důvodová zpráva tamtéž.

80) *Z příkazu Čsl. filmové společnosti* — jak se uvádí v tiráži této publikace.

10 000 výtisků propagační brožuru s příznačným názvem „Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“: K návrhu zákona, kterým se sahá na samu podstatu dekretu presidenta republiky o znárodnění filmu“. Brožura mimo jiné obsahuje text zajímavého projevu ministra informací Václava Kopeckého ze srpna 1947, v němž hovoří o tom, že se dozvěděl o přípravách návrhu zákona, a naznačuje, že kdyby snad měl být návrh předložen a schválen, budou následovat rázné protiakce ze strany „nejširších mas lidu“. Brožura je také příznačná tím, že naznačuje, že stát nemá nic proti řadovému členstvu Sokola, ale výhradně proti „některým činitelům jeho vedení“, kteří sledují vlastní ziskné zájmy (stejná argumentace byla totiž komunisty užívána během vládní krize i ve vztahu k nekomunistickým stranám Národní fronty).⁸¹⁾

Vedle zmíněné kampaně zaměřené na nejširší vrstvy obyvatelstva — na kterou odpovídal nekomunistický, především národně socialistický tisk vlastními replikami v intencích odůvodnění návrhu zákona — se vedla o návrhu i odborná diskuse, a to zejména v ústředních státních orgánech při vytváření stanoviska vlády k návrhu zákona. Vzhledem k značné obsáhlosti dílčích stanovisek jednotlivých úřadů níže pouze co nejstručněji shrnuji jejich hlavní body, přičemž pomímím v jednotlivostech opakující se výtky na nízkou legislativně technickou úroveň poslaneckého návrhu a jeho formální vady (tyto dílčí výtky přitom tvoří často největší část jednotlivých stanovisek).⁸²⁾

ÚPV rozeslal své stanovisko k návrhu zákona dne 4. listopadu 1947. Aniž z hlediska obsahu zevrubněji hodnotil navržený model fungování kinematografie, přijetí zákona jednoznačně nedoporučil, a to právě pro celou řadu nejasných formulací, termínů a konstrukcí, které návrh zákona dle jeho názoru používal. Autor stanoviska ironicky konstatoval, že také dekret presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945, č. 50 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, „je, jak se to v praxi pocituje, značně nedokonalý a bylo by ovšem chybou se domnívat, že dvě nedokonalé normy vytvoří snad společně normu dokonalou“.⁸³⁾

MOPSP se ve svém stručném stanovisku ze 4. prosince 1947 formální stránkou návrhu zákona nezabývalo naopak vůbec a prostě konstatovalo, že „novelisace dekretu, jak ji navrhuji poslanci Dr. Hřebík a druhové, znamenala by značné okleštění díla znárodnění“, s čímž MOPSP „nemůže naprosto souhlasit“.⁸⁴⁾

Jako hlavní zastávce návrhu zákona se ukázalo MS. Ve svém přípisu z 8. prosince 1947 obvinilo ÚPV ze snahy návrh zákona za každou cenu očernit a vyčítat mu i malichernosti, včetně stylistických a gramatických podružností.⁸⁵⁾

81) Srov. *Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“: K návrhu zákona, kterým se sahá na samu podstatu dekretu presidenta republiky o znárodnění filmu*. Praha: Čs. filmové nakladatelství 1947, s. 6, 11.

82) Mělo by být spravedlivě řečeno, že nízká legislativně technická úroveň je prokletím skoro všech poslaneckých návrhů zákonů v jakékoliv době: Poslanci na rozdíl od vlády, která vytváří drtivou většinu návrhů zákonů, nedisponují profesionálním aparátem legislativních právníků.

83) Dopis Úřadu předsednictva vlády Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 805172/47 (4. 11. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

84) Dopis Ministerstva sociální péče Ministerstvu informací, č. j. P-II-L-2011-33/2-47 (4. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

85) Dopis Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu informací, č. j. 88.143/47-II/3 (8. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

ÚPV na tyto výtky reagoval obsáhlým sdělením ze dne 22. prosince 1947, kde dále eskaloval celý spor.⁸⁶⁾ Ostrá výměna názorů mezi ÚPV a MS byla ukončena dopisem MS ze 7. ledna 1948.⁸⁷⁾

Obdobně jako už v prosinci 1947 MOPSP (srov. výše), zaslalo v průběhu ledna 1947 svá stručná zamítavá stanoviska i ministerstvo zemědělství (MZ) a MVO, a to s podobným odůvodněním, totiž že průlom do znárodnění je v každém případě nepřípustný.⁸⁸⁾

Zdaleka nejpodrobnější a nejobsáhlejší stanovisko zpracovalo k návrhu zákona MI a dne 9. února 1948 jej rozeslalo. Stanovisko se dle předpokladu staví k návrhu zákona zamítavě, nicméně jeho argumentace je značně propracovaná, překvapivě střízlivě věcná a dá se říci, že i (alespoň do určité míry) přesvědčivá.⁸⁹⁾

1) Stanovisko je zejména obhajobou kultury chápané jako veřejný statek, která jako taková musí být oproštěna od komerčních vlivů; v případě filmu pak stanovisko shledává jeho jedinečnou pozici v tom, že je i za této situace způsobilý být do značné míry hospodářsky soběstačný.

2) Stanovisko dále argumentuje nevhodností formy národního podniku pro oblast filmu,⁹⁰⁾ přičemž uvádí mezi relevantními důvody, že dosud zřízené národní podniky byly založeny za účelem dosahování zisku a nebyly pověřeny žádnými veřejnými úkoly — proto také nepožívají žádné finanční podpory státu, a dosáhne-li výše jejich závazků určitého procenta ve vztahu k aktivům, pak národní podniky mohou úplně zaniknout.

3) Podobně, pokud jde o sokolská kina, MI odkazem na platné zákony konstatuje, že by stát, ale potažmo i veřejnost, ztratil v případě jejich vrácení spolkům nad takovými kiny jakoukoliv kontrolu, a nemohl by tak ani zamezit jejich případnému zániku.

4) Stanovisko MI dále na rozsáhlé ploše zpochybňuje ekonomickou smysluplnost dělby práce ve filmovém oboru mezi čtyři národní podniky, z nichž by každý vykonával zcela jinou činnost (tedy by ani nebyly ve vztahu vzájemné konkurence). MI upozornilo, že některé z navrhovaných podniků by byly z podstaty věci — zejména s ohledem na plánované oddělení fáze výroby a fáze distribuce — nutně ztrátové (a tedy závislé na státních subvencích), zatímco jiné ziskové, a to bez jasného důvodu.

5) MI zpochybňuje i smysluplnost vytváření nového podniku se samostatnou právní subjektivitou, neboť dle názoru MI je třeba dekret interpretovat tak, že stát sice může převést znárodněný majetek na subjekty jím zřízené, nikde v něm však není uvedeno, že by mohl přenést také státní monopol na výrobu a exploataci filmů.

6) MI ve svém stanovisku konečně podrobně kriticky rozebírá roli zamýšlené Československé filmové rady. Tu považuje jednak za protiústavní (měla by plnit správní úkoly,

86) Dopis Úřadu předsednictva vlády Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 305864/47 (22. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

87) Dopis Ministerstva spravedlnosti Úřadu předsednictva vlády, č. j. 86.965/47-II/3 (7. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

88) Dopis Ministerstva zemědělství Ministerstvu informací, č. j. 229236-V/1-1947 (25. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4. Dopis Presidia ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-2318/1-1948 (28. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

89) Přesvědčivost řady dále uvedených argumentů se ovšem vytrácí, ocitnou-li se v kontextu diktatury „totalitního“ typu.

90) Přestože MI samo tuto formu v letech 1945 a 1946 prosazovalo, přiklonilo se v roce 1947 k formě podniku státního, která se nakonec realizovala, jak uvidíme v další části textu.

aniž by byla začleněna do hierarchie státních orgánů) a jednak zpochybňuje smysluplnost toho, aby tato rada byla obsazována přísně dle politického klíče, když úkoly rady mají být rázu odborného.⁹¹⁾

Veškeré práce související s návrhem zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu zastavil Vítězný únor. Na MI i v ÚNS se ustavily akční výbory, které zahájily nejen personální, ale i takřkajíc legislativní čistky. Hned 26. února 1948 zaslal akční výbor MI akčnímu výboru ÚNS ve věci zmíněného návrhu zákona žádost, „aby jednání v ústavodárném Národním shromáždění o této osnově bylo zastaveno a osnova založena. Normativní návrhy úprav v oblasti filmu vyjdou z resortního ministerstva“.⁹²⁾

Opis textu žádosti akčního výboru MI byl zaslán na vědomí i na další relevantní místa, včetně ÚPV. Dne 15. května 1948 s ohledem na blížící se konec činnosti ÚNS připojil příslušný referent ÚPV k textu této žádosti ručně psanou závěrečnou poznámku: „Do faktického skončení prací ÚNS nebyl inic. návrh posl. Hřebíka a druhů projednán v parlamentě. Uložit!“⁹³⁾

Přijímání vládního nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“, 1947–1948

Pod vlivem různých okolností — včetně odborné debaty vedené na různých úrovních, jejímž předmětem byla otázka nejvhodnější formy znárodněného filmového podnikání — přiklonilo se MI v průběhu roku 1947 k názoru, že nejrychlejší a současně i ústavně konformní cestou k provedení dekretu č. 50/1945 Sb. bude vytvoření nového státního podniku, namísto původně plánovaného podniku národního.

Před dalším výkladem je nutné vysvětlit alespoň základní rozdíly mezi podniky státními a národními: v době, kdy byl legislativně zpracováván konečný text dekretu č. 50/1945 Sb. (tedy na jaře a v létě 1945), československý právní řád neznal formu národního podniku. Tato nová právní forma byla vytvořena až na podzim téhož roku v souvislosti se znárodněním velkých průmyslových podniků jako jakási obdoba státem vlastněné obchodní společnosti. Zjevně z tohoto důvodu dekret č. 50/1945 Sb. — jako vůbec první poválečný znárodnovací předpis — pouze velmi vágně zakotvuje zásady státního filmového monopolu, a pokud jde o jeho organizaci, odkazuje na budoucí prováděcí právní předpis. Budoucnost měla vyjasnit, v jaké formě bude stát chtít svůj filmový monopol provozovat.

Národní podnik, jak jej znal například dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, byla samostatná právnická osoba vlastněná státem (§ 13 odst. 1 cit. dekretu) vytvořená z majetkové podstaty určitých znárodněných podniků (§ 12 odst. 1 cit. dekretu). Národní podnik se podobně jako soukromé obchodní společnosti zapisoval do obchodního rejstříku (§ 16 odst. 1 cit. dekretu), byl

91) Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři prezidenta republiky a dalším připomínkovým místům se Stanoviskem k tisku ÚNS č. 815, č. j. 21.626/47 pres. (9. 2. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

92) Dopis Akčního výboru ministerstva informací Akčnímu výboru ústavodárného Národního shromáždění (26. 2. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

93) Tamtéž.

veden podle zásad obchodního podnikání a stát nijak neručil za jeho závazky (§ 18 odst. 1 cit. dekretu). Cílem národního podniku bylo tedy dosahování zisku; čistý zisk národní podnik odváděl státu (§ 18 odst. 2 cit. dekretu). V čele národního podniku stál ředitel, který byl povinen s péčí řádného hospodáře vést záležitosti běžného obchodního provozu národního podniku, vykonávat usnesení představenstva a zastupovat podnik navenek (§ 20 cit. dekretu). Podrobnosti o organizaci národního podniku byly stanoveny jeho statutem ve formě vládního nařízení — v tomto případě vládním nařízením č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových.⁹⁴⁾ Ze statutu vyplývala na jednu stranu značná nezávislost národních podniků na vládě, pokud šlo o činění obchodních rozhodnutí strategického rázu (tato rozhodnutí činilo jednak představenstvo podniku a jednak tzv. ústřední orgán, který celostátně koordinoval činnost národních podniků určitého druhu; srov. § 8 a § 35 cit. v. n.), na druhou stranu však podniky byly podřízeny jednotnému státnímu plánování a příslušný ministr (v tomto případě ministr průmyslu) měl nad nimi významné dozorové kompetence (srov. §§ 40–42 cit. v. n.).

Státní podnik byla starší forma státního podnikání upravená v Československu už za první republiky jednotně zák. č. 404/1922 Sb., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní.⁹⁵⁾ Podniky, na které se zákon vztahoval, jakož i zásady jejich správy, organizace a účetnictví, byly upraveny ve vládním nařízení č. 206/1924 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní.⁹⁶⁾ Mezi státní podniky tradičně patřily například Československá tisková kancelář, Státní loterie, Československé státní dráhy či Československá pošta (srov. § 1 cit. v. n.); šlo tedy zpravidla buď o podniky tvořící dle teorie národního hospodářství tzv. přirozený monopol, popř. o podniky, kde bylo pocítováno, že by je s ohledem na určitý veřejný zájem měl provozovat monopolně stát. Státní podniky byly z právního a ekonomického hlediska někde na pomezí mezi obchodními společnostmi a správními orgány státu. I tyto podniky se — podobně jako později podniky národní — měly řídit zásadami obchodního hospodaření (§ 1 odst. 1 cit. zákona), neměly však charakter samostatné právnické osoby a jejich rozpočet byl součástí (přílohou) státního rozpočtu (§ 4 cit. zákona). Státní podniky byly ještě výrazněji závislé na státu než národní podniky i proto, že přímo ze zákona byly povinné dbát veřejných zájmů (§ 2 odst. 1 cit. zákona a § 2 odst. 1 cit. v. n.), jejich majetková podstata mohla být zatížena jenom zákonem (§ 3 cit. zákona a § 3 odst. 10 cit. v. n.) a zejména vrchní vedení státního podniku podléhalo vždy nejvyššímu správnímu úřadu, do jehož oboru působnosti podnik náležel (§ 6 odst. 1 cit. v. n.). Vláda pak schvalovala všeobecný organizační řád, který stanovoval působnost správních orgánů podniku (§ 6 odst. 3 cit. v. n.). Při příslušném nejvyšším správním úřadě byl pro každý státní podnik zřízen tzv. správní sbor

94) Československo. Vládní nařízení č. 6 ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 3, str. 126–134.

95) Československo. Zákon č. 404 ze dne 18. prosince 1922, o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1922.

96) Československo. Vládní nařízení č. 206 ze dne 25. září 1924, kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1924.

o třech až dvanácti členech, který byl plně podřízen rezortnímu ministerstvu; rezortní ministr určoval i většinu členů tohoto sboru včetně jeho předsedy (§ 8 odst. 1 cit. v. n.), kteří mohli být kdykoliv odvoláni (§ 8 odst. 3 cit. v. n.). Na druhou stranu pokud se státní podnik dostal do ztráty, byl takový schodek hrazen ze státního rozpočtu formou záloh (§ 2 odst. 3 cit. zákona a § 3 odst. 7 cit. v. n.). Čistý zisk státních podniků byl obdobně jako u podniků národních příjmem státu (§ 2 odst. 3 cit. zákona).

Lze tedy shrnout, že národní podnik disponoval jistou mírou autonomie a představoval zprostředkovanou formu státního podnikání, zatímco ve formě státního podniku stát podnikal bezprostředně.

Už v prvním výše analyzovaném připomínkovém řízení z podzimu 1946 zmiňovaly možnost organizace filmového monopolu do státního podniku některé správní úřady — konkrétně MVŽ a MF. S ohledem na skutečnost, že forma národního podniku byla i na MI shledána v následujících měsících zřejmě jako nevhodná (srov. výše uvedené stanovisko MI k návrhu zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu), resp. vyžadující ke svému provedení formu zákona, kterou MI — z důvodů patrně strategických⁹⁷⁾ — nepreferovalo, přiklonilo se i MI k formě státního podniku. Odvolávalo se přitom i na dřívější výsledky diskuse v parlamentní kontrolní a úsporné komisi vtělené do listu č. 430/47 ze dne 22. 8. 1947 a na vládní usnesení ze 108. schůze vlády ze dne 10. října 1947. Oba dokumenty také s odkazem na formulaci dekretu č. 50/1945 Sb. doporučovaly spíše formu státního podniku. (Vláda tedy nepřímou revidovala své usnesení z 16. července 1946, srov. výše.)⁹⁸⁾

Dne 15. prosince 1947 rozeslalo pak MI do připomínkového řízení vlastní návrh vládního nařízení, které předvíдалo pro filmový monopol formu státního podniku. Návrh nařízení byl velmi stručný a nesl poněkud krkolomný název „vládní nařízení, jímž se doplňuje vládní nařízení ze dne 25. září 1924, č. 206 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ve znění předpisů je měnících a doplňujících“. Tento návrh uváděl ve čtyřech strohých paragrafech zhruba následující:

1) Podnikání uvedené v dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. a dosud označované jako Československá filmová společnost „prohlašuje se za podnik spravovaný podle zásad obchodního hospodaření s označením „Československý státní film““. (§ 1 cit. návrhu v. n.)

2) Do ustanovení § 1 vládního nařízení č. 206/1924 Sb. se doplňuje jako další státní podnik „Československý státní film“. (§ 2 cit. návrhu v. n.)

3) Zaměstnanci Československého státního filmu jsou „zásadně v pracovním poměru soukromoprávním“. (§ 3 cit. návrhu v. n.)

4) Nařízení nabyde účinnosti dnem vyhlášení a bude provedeno ministry informací a financí. (§ 4 cit. návrhu v. n.)⁹⁹⁾

97) Schválení zákona představuje neúměrně komplikovanější a časově náročnější proces než schválení pouhého vládního nařízení. „Konkurenční“ návrh zákona z dílny „sokolských“ poslanců byl navíc už od září v ÚNS připraven k projednání. Po únoru 1948 oblíbenost jednoduché podzákoné normotvorby na úkor normotvorby zákonné ještě narostla souběžně s tím, jak dál upadal význam parlamentu. I samo MI bylo nakonec ostatně zrušeno formou pouhého vládního nařízení.

98) Srov. důvodovou zprávu k dále rozebíranému návrhu vládního nařízení.

99) Vládní nařízení, jímž se doplňuje vládní nařízení ze dne 25. září 1924, č. 206 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly

Průvodní dopis žádal o urychlené zaslání připomínek k návrhu: „Ježto je osnova legislativně-technicky jednoduchá a i svým rozsahem nepatrná, prosím, aby byly písemné připomínky zaslány *nejpozději do osmi dnů*“.¹⁰⁰⁾

Nejdříve se k návrhu vyjádřilo MOPSP, které již 17. prosince 1947 sdělilo, že k němu nemá žádné připomínky.¹⁰¹⁾ O dva dny později, 19. prosince 1947, se vyjádřil Nejvyšší soud, jehož připomínky však nebyly zásadního rázu.¹⁰²⁾

Zásadní nesouhlas projevilo až MS ve svých připomínkách ze dne 22. prosince 1947. MS návrhu vyčítalo, že vůbec nehledá oporu ve zmocnění k vydání vládního nařízení uvedeném v ust. § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb., ale zejména že nebere v potaz speciální ustanovení tohoto dekretu, která nemohou být realizována, bude-li zvolena forma státního podniku dle stávajícího zákona. MS například upozorňuje na skutečnost, že státní podniky odvádějí podle zákona přebytky svého hospodaření státu, zatímco dle dekretu mají být takové přebytky užity pro účely kinematografie. MS dále (opětovně) konstatuje, že nejlepší řešení by stále bylo provést definitivní úpravu organizace kinematografie formou komplexního nového zákona.¹⁰³⁾

Na Štědrý den, 24. prosince 1947, sdělilo MF, že k návrhu vládního nařízení nemá žádné připomínky.¹⁰⁴⁾ Totéž sdělilo o šest dní později, 30. prosince 1947, i MVO.¹⁰⁵⁾

Téhož dne, 30. prosince 1947, zaslalo však své připomínky MPŠ, v nichž předně protestovalo proti osmidenní lhůtě na zaslání připomínek — s tím, že jde o věc dalekosáhlého významu — a dále v podstatě podpořilo argumentaci MS: Dekret č. 50/1945 Sb. má četné nedostatky a tyto je možné překlenout pouze formou nového zákona. Návrh vládního nařízení navíc neodráží speciální charakter filmu, jak o něm hovoří i znárodňovací dekret. MPŠ dále tvrdilo, že státní podnik by mohl být případně vytvořen až ve chvíli, kdy bude státu skutečně odevzdán všechnen majetek, který měl být dle dekretu č. 50/1945 Sb. znárodněn (MPŠ tvrdilo, že se tak dosud v řadě případů nestalo), a dále přišlo i s argumentem, že za státní podnik je možné prohlásit pouze nějaký již existující státní závod, ústav či zařízení, tj. že cílem zákona č. 404/1922 Sb. bylo jenom říci, které *již existující* státní podniky mají mít zvláštní, zákonem stanovený režim.¹⁰⁶⁾

Další připomínky následovaly v lednu. Dne 9. ledna 1948 sdělilo MSZ, že dle jeho názoru musí vládní nařízení jasně odkazovat na dekret č. 50/1945 Sb. a dále že „již do samot-

správní, ve znění předpisů je měnících a doplňujících [návrh, 1. verze] (1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

100) Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 24.892/47 pres. (15. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

101) Dopis Ministerstva sociální péče Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. P-II-L-2242-7/1-47-16/12 (17. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

102) Dopis Presidia Nejvyššího soudu Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. Pres 2349/47 (19. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

103) Dopis Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu informací, č. j. 84.328/47-II/3 (22. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

104) Dopis Ministerstva financí Ministerstvu informací, č. j. 270.505/47-IV/3 (24. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

105) Dopis Presidia ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-2800-12/3-1947 (30. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

106) Dopis Ministerstva pošt Ministerstvu informací, č. j. 2/2-1100-18:73134/47 (30. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

né osnovy je nutno pojmouti aspoň hlavní zásady s organizací a činností „Československé filmové společnosti“.¹⁰⁷⁾ Obdobně NÚKÚ v dopise z 15. ledna 1948 požadoval, aby vládní nařízení jasně odkazovalo na zmocňovací ustanovení § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb.¹⁰⁸⁾

Dne 17. ledna 1948 sdělilo i MZ — obdobně jako už před ním MOPSP, MF a MVO —, že k návrhu nemá žádné připomínky.¹⁰⁹⁾

Dne 19. ledna 1948 zaslalo relativně obsáhlé připomínky slovenské Povereníctvo informácií (PI). PI předně žádalo, aby se ve vládním nařízení hovořilo nejen o Československé filmové společnosti, ale též o Slovenské filmové společnosti, „ktorá vlastne, i keď nie je právnym subjektom, takú činnosť, ako i Československá filmová spoločnosť, vykonáva, lenže na území Slovenska“. Formu státního podniku prohlásilo PI za vyhovující, nicméně žádalo, aby budoucí státní podnik byl územně decentralizován tak, aby nad ním na území Slovenska dohlížel povereník informácií, čemuž by měla být i dále uzpůsobena struktura podniku v intencích vládního nařízení č. 206/1924 Sb.¹¹⁰⁾

Poslední úřad, který stihl zaslat připomínky k návrhu nařízení ještě před únorovým převratem, bylo MPr. MPr přitom vyjádřilo nesouhlas s návrhem vládního nařízení, a to s obdobným odůvodněním, jako již předtím MS a MPŠ.¹¹¹⁾

Všechny výše uvedené připomínky vypořádalo MI hromadně v dopise ze dne 1. března 1948 (tedy již v době komunistického mocenského monopolu), a to takto:

1) Pokud jde o připomínky MS, MI vyhovělo v podstatě jenom v tom, že do uvozovací věty návrhu vládního nařízení doplnilo odkaz na § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. Ostatní námitky MS ale označilo za bezpředmětné.

2) Pokud jde o nesouhlasné připomínky MPŠ, MI je taktéž označilo za bezpředmětné. Předně sdělilo, že nesdílí názor, že by státní podnik musel existovat ještě předtím, než je za takový prohlášen ve smyslu zák. č. 404/1922 Sb., nebo že by dokonce musel mít vlastní subjektivitu. Dále pak popřelo, že by dosud nějaký majetek, který měl být dle dekretu znárodněn, nebyl státu odevzdán: „Není známo, že by „v celé řadě případů“ dosud filmový majetek nebyl řádně odevzdán státu [...]“.

3) Pokud jde o připomínky MSZ a NÚKÚ, MI především oběma správním orgánům sdělilo, že odkaz na § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. byl již do návrhu doplněn. Dále v reakci na připomínky MSZ uvedlo, že podrobné zásady organizace Československého státního filmu budou obsaženy ve všeobecném organizačním řádu, který schválí vláda, a to přímo na základě vládního nařízení č. 206/1924 Sb.

4) K připomínkám PI sdělilo MI, že vyhovuje žádosti na doplnění odkazu na „Slovenskou filmovou společnost“ do návrhu v. n. V ostatním však připomínky PI odmítlo s obdobným odůvodněním jako připomínky MSZ výše, tedy s tím, že všechny organizační po-

107) Dopis Ministerstva pro sjednocení zákonů Ministerstvu informací, č. j. 16395-I/47 (9. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

108) Dopis Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Presidiu ministerstva informací, č. j. 55.108/1947-III/4 (15. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

109) Dopis Ministerstva zemědělství v Praze Presidiu ministerstva informací, č. j. 231.747/V/1/47 (17. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

110) Dopis Povereníctva informácií v Bratislave Prezidiu Ministerstva informácií, č. j. 13.690/47 (19. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

111) Dopis Ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. IV/1-364665/47 (29. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

drobnosti Československého státního filmu budou řešeny ve všeobecném organizačním řádu tohoto podniku.

5) K připomínce MPr oznámilo MI, že je považuje za bezpředmětné ze stejného důvodu jako připomínky MS a PI.¹¹²⁾

Připomínky, které MI vypořádalo kladně, vtělilo do druhé verze návrhu vládního nařízení a tuto předložilo k projednání vládě. Vláda o upraveném návrhu jednala 12. března 1948 a usnesla se, že souhlasí s tím, aby byl zřízen státní podnik „Československý státní film“ v intencích návrhu. Ministru informací však uložila, aby formulaci návrhu ještě před finálním schválením projednal s ministrem financí, ministrem vnitra, ministrem spravedlnosti, předsedou NÚKÚ a za součinnosti ÚPV.¹¹³⁾

Ministr informací následně na základě usnesení vlády svolal na MI na 22. března 1948 schůzku zástupců všech pěti výše uvedených institucí.¹¹⁴⁾ Záznam z této schůzky pravděpodobně nebyl pořizován; jisté však je, že právě na ní byly dohodnuty poslední formulační úpravy návrhu vládního nařízení. A zde bylo také v návrhu vládní nařízení přejmenováno na „vládní nařízení o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film““; byla dohodnuta konečná formulace týkající se správního sboru tohoto státního podniku, a to tak, že prostřednictvím nového vládního nařízení budou do ust. § 8 vládního nařízení č. 206/1924 Sb. doplněny odstavce 6 a 7 pojednávající o počtu, složení a ustavování tohoto sboru v Československém státním filmu; konečně bylo dohodnuto i to, že provedením nařízení bude vedle ministra informací a ministra financí pověřen i ministr sociální péče.

S těmito posledními úpravami byl návrh vládního nařízení předložen dne 24. března 1948 vládě.¹¹⁵⁾ Vláda jej dne 13. dubna 1948 na svém jednání projednala a schválila a ještě téhož dne bylo nové vládní nařízení zasláno MV s žádostí o uveřejnění ve Sbírce zákonů.¹¹⁶⁾

Vládní nařízení o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“ bylo dne 23. dubna 1948 vyhlášeno pod číslem 72 v částce 29 Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé¹¹⁷⁾ a zůstalo v účinnosti následujících 8 let, během kterých i ono usnadňovalo fungování systému tuhého byrokratického centralismu v československé kinematografii a stalo se tak jedním z jeho symbolů.

112) Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 3.105/48 pres. (1. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

113) Záznam usnesení vlády ze dne 12. 3. 1948, č. j. 269/dův./48 (17. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

114) Dopis Presidia ministerstva informací Úřadu předsednictva vlády, ministru vnitra, ministru financí, ministru spravedlnosti a nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu, č. j. 4093/48 pres. (19. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

115) Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 4266/48 pres. (24. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

116) Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu vnitra, č. j. 301776/48 (13. 4. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

117) Československo. Vládní nařízení č. 72 ze dne 13. dubna 1948, o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 29, str. 759. Celý text nařízení viz příloha č. 2.

Závěr

V prostředí filmu převládl po válce názor, že funkcí kinematografie není *na prvním místě* vytvářet určité estetické hodnoty, podávat pokud možno nezaujaté svědectví o národní identitě či — řečeno pozdějším vyprázdněným režimním jazykem — „nastavovat společnosti zrcadlo“. Cílem filmu měla být především služba — konkrétně služba „lidu a státu“: jestliže se do budování nové společnosti, v níž bude celý národ „táhnout za jeden provaz“, zapojila i jiná odvětví národního hospodářství, proč by měl zrovna film zůstat stranou? Doslova napříč (ač jistě omezeným) politickým spektrem panovala shoda i v tom, že stát musí mít nad filmem jako důležitým „lidovýchovným“ nástrojem kontrolu, a této kontroly nejlépe dosáhne, bude-li vytvořen státní filmový monopol. Pro vytvoření státem kontrolovaného filmu mluvily navíc i neblahé zkušenosti z první republiky, v jejímž systému nezávislých soukromých filmových producentů byl shledáván důvod pro nízkou uměleckou úroveň převážné většiny dobové kinematografické produkce.

Jestliže se však téměř všichni shodli obecně na nutnosti film znárodnit, ukázalo se záhy, že ďábel je skryt ve zdánlivě nepatrném detailu: v jaké formě má být zestátněný film organizován? Řešení této otázky se při přijímání znárodňovacího dekretu odsunulo na neurčito a vyhradilo se v prvních verzích návrhu tohoto dekretu budoucímu zákonodárství, ve verzi konečné potom prováděcímu vládnímu nařízení, a do doby jeho přijetí dočasným opatřením ministra informací.

Kompetentní činitelé v KSČ, která od prvních dnů třetí republiky ovládala ministerstvo informací, do jehož gesce kinematografie spadala, měli ve věci poměrně jasno: bez ohledu na zvolenou právní formu státního filmového podnikání musí být toto podnikání podle sovětského modelu co nejvíce centralizované a hierarchizované a reálná rozhodovací kompetence musí být soustředěna v rukou ministra informací a tím i do rukou strany. Už koncem roku 1945 tak vznikl na tomto ministerstvu návrh vládního nařízení k provedení znárodňovacího dekretu, který vycházel z uvedených principů. Návrh inspirovaný dekretem č. 100/1945 Sb. počítal s tím, že film bude organizován po vzoru průmyslových národních podniků: jeho autoři tedy zjevně pohlíželi na kinematografii jako na obdobu jakékoliv jiné továrny, která může být i jako jakákoliv jiná továrna řízena. Na rozdíl od jiných národních podniků měla mít „továrna na sny o lepších zítřcích“ navíc ještě méně autonomie, protože ministr informací měl sám rozhodovat i o jejím kulturně politickém kurzu. Tento návrh vyvolal však značnou nelibost mezi zplnomocněnci ministra informací, kteří chtěli, aby státní film — v němž stále spatřovali i záruku jisté míry tvůrčí a umělecké svobody — byl organizován v decentralizovanějších a autonomnějších formách. Pro jejich odpor nebyl návrh oficiálně rozeslán do připomínkového řízení.

MI však vycítilo novou šanci pro svůj návrh v druhé polovině roku 1946 (tj. po květnových volbách, v nichž autorita KSČ dále posílila). Oficiálně se zdůvodněním, že vláda dne 16. července 1946 rozhodla, že „právní základ“ československého filmu má být vytvořen „podle zásad“ organizace národních podniků, rozeslalo svůj návrh v říjnu téhož roku do připomínkového řízení jako tvrzené naplnění zmíněného vládního usnesení. Ač byl návrh oproti verzi z roku 1945 poněkud formálně přepracovaný, jeho hlavní principy zůstávaly stejné. V připomínkovém řízení se následně s všeobecnou kritikou setkala nejen zamýšlená dominantní role ministra informací v plánovaném národním podniku, ale

i skutečnost, že by takový národní podnik měl vzniknout bez jakékoliv opory v zákoně, tedy zjevně nad rámec vládních kompetencí daných ústavou. Pro jednomyslný odpor všech připomínkových míst musel být návrh záhy stažen, aniž byl vůbec předložen k projednání vládě.

Ke konci roku 1947 vznikly dva poslední „oficiální“ návrhy zabývající se organizací československého filmu, které byly od prosince 1947 do února 1948 diskutovány na odborné rovině souběžně. První z těchto návrhů, ze září 1947, byl návrhem zákona vypracovaným a do ÚNS podaným skupinou poslanců, pocházejících zejména z tábora ČSNS. Cílem návrhu bylo především „odnárodnění“ někdejších sokolských kin a dalších kin dříve provozovaných „tělovýchovnými, charitativními a národními korporacemi“. Návrh se však snažil přijít i s vlastním modelem organizace státního filmu: Ten měl být do budoucna organizován ve čtyřech specializovaných národních podnicích, nad kterými by dohled vykonávala primárně celá vláda, nikoli ministerstvo informací; o odborných a kulturně politických otázkách filmu měl rozhodovat orgán, v němž by měly zastoupení všechny politické strany. Projednání uvedeného návrhu zákona zabránila vleklá politická krize a její vyústění do státního převratu v únoru 1948, provedeného osobami, pro něž byl návrh zákona zcela nepřijatelný.

V polovině prosince 1947 rozeslalo do připomínkového řízení svůj nový návrh vládního nařízení i MI. Návrh se jednak odvolával na doporučení parlamentní kontrolní a úsporné komise z 22. srpna 1947, resp. na usnesení vlády z 10. října 1947, které shodně preferovaly pro znárodněný film formu státního podniku, a jednak se sám „tvářil“ jako pouhá „technická norma“: všechny detaily organizace filmu ve státním podniku měly být stanoveny až ve všeobecném organizačním řádu vydaném vládou; návrh tedy nehovořil o zásadním vlivu ministra informací, o zřizování nového právního subjektu ani o jiných skutečnostech, které byly dříve nepříznivě hodnoceny připomínkovými místy. Tím se návrhu podařilo ještě před únorem 1948 získat na svou stranu řadu souhlasných stanovisek; pokud se přece jen v ojedinělých případech objevila určitá kritika (jako ze strany MS), s únorovým převratem definitivně zanikla. Po provedení několika relativně nevýznamných formálních změn byl následně návrh v dubnu 1948 schválen.

Nové společenské poměry, které byly nastoleny po únoru 1948 a zejména pak od druhé poloviny tohoto roku, přinesly s sebou pohrdání textem ústavních, zákonných i podzákonných psaných norem: tyto normy byly aplikovány jen potud, pokud to pro nový režim bylo výhodné; jejich interpretace se pak děla podle klíče „třídního vědomí“. Podstatné nebylo, co bylo původním účelem zákonodárce při formulaci textu zákona ani co doslova říkala slova tohoto textu. Podstatné naopak bylo umět zákon nově správně „přečíst“ tak, aby to bylo v zájmu „dělnické třídy“, případně zákon nečíst vůbec, pokud zmíněný zájem byl zřejmě tvůrcem zákona zcela opomenut. Za situace, kdy se v únoru 1948 plně „obrodila“ vláda i ostatní ústavní instituce tak, že již rozhodovaly pouze v zájmu KSČ, se rovněž stalo nepodstatným, že vládní nařízení upravující organizaci zestátněného filmu z dubna 1948 neslibovalo výslovně žádný podstatný vliv ministrovi informací, ale počítalo s kontrolní funkcí celé vlády. Nepodstatným se v konečném důsledku stalo i to, zda má znárodněný film podobu národního, nebo státního podniku.

Tento text se snažil ukázat, že legislativní práce na právních předpisech provádějících znárodnění československého filmu za třetí republiky nebyly bojem dobra se zlem, a do-

konce ani bojem pokroku s reakcí, jak se je po Vítězném únoru pokoušela interpretovat vládnoucí moc. Byly spíše bojem různých koncepcí organizace československého filmu, jejichž autoři se však nepřeli v základní otázce, totiž má-li, nebo nemá-li mít v ČSR stát monopol na výrobu a exploataci filmů. Na tomto závěru nemůže nic podstatného změnit ani návrh zákona na vrácení sokolských kin bývalým majitelům, který byl jednak pouze poslaneckým návrhem, ale zejména i do budoucna počítal s tím, že státní monopol se bude týkat naprosté většiny podniků a činností spojených s kinematografií (včetně neso-
kolských kin), do kterých si politická reprezentace ponechá právo rozsáhle ingerovat.

V tomto smyslu bylo i vládní nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“, opravdovým dítětem své doby.

Ivan David je advokátem zabývajícím se právem duševního vlastnictví a souvisejícími právními odvětvími. Je autorem odborné publikace „Filmové právo: Autorskoprávní perspektiva“ (2015). V současnosti působí též jako doktorand na katedře právních dějin Právnické fakulty UK, kde se věnuje právní regulaci filmu v době státního monopolu v Československu. (Adresa: ivan.david@centrum.cz)

SUMMARY

The Birth of Law from the Zeitgeist.

A Long Legislative Journey to the Statutory Order No. 72/1948 Coll.

On the Foundation and Organisation of the "Czechoslovak State Film"

Ivan David

The article focuses on the legislative preparations of the Presidential Decree no. 50/1945 Coll. On Measures in the Area of Film, which constituted the state film monopoly in Czechoslovakia, and particularly on the following legislative work made in the years 1945–1948 in order to create a law that would delineate the organisation of state film enterprise, which culminated with the adoption of the Statutory Order no. 72/1948 Coll. On Foundation and Organisation of the "Czechoslovak State Film", State Enterprise. The article shows that a leading role in this legislative process was played by the Ministry of Information, which was dominated by the Czechoslovak Communist Party, and that the reasons why it took so long to adopt an implementing legislation to the Presidential Decree no. 50/1945 Coll. were both a struggle for power in the nationalized film industry as well as pursuit for the most professional solution of the brand new legal situation.